

ДАВИД КАНЕВСЬКИЙ

Скільки, скільки навилося кучерів
із поголеного валка.

на жарку черінь —

А давай підведуся д'горі я
Аж під зорями синій дах.
Там внизу велетенська гармонія
Виграва на широких ладах.

Спритні руки розумними рухами
Все цькують свої різакі,
Щоб металом обдираним ухали
Понадиланові дарунки.

Скільки, скільки навилося кучерів
із поголеного валка...

Лізуть кучері на жарку черінь —
І рука, як черінь, жарка.

Заспіває під загонами колія, —
Гей, везимуть моторів спів...
І натискує комсомолія
На рапітову сталь різаків.

І ростуть кучугурами кучері,
(Не побачу де ця, де та...) *Тільки бачу: з варстатом розлучена*
Вже готова сходить деталь.

Скільки, скільки навилося кучерів
Нагривається кріпка сталь.
Бачу,

як із варстатом розлучена

Вже доросла сходить деталь.

МОЛОТ

Як міцно віріс у мій робітний день ти!
Вже скільки тактів вибив відтоді
Цей дирегент слюсарського струменту,
Цей вічно юний дід.

Коли від серця іскри, як від кременю
Уперше вибила його тривожна дріб.
І досі в ритм одрубаний бере мене

Той цок
і стук,
і вдар штурмових діб.

Його, з ким юність стала повнолицею,
З ким злітувалась наша боротьба
Ми гордо так тримаємо правицею,
Неначе знятий він
з Союзного герба.

ШАХИ

Ти непроглядне, наче ніч
 Картате поле у шахистів.
 ...Здавалось, всі,
 мене опріч,
 Наділені блискучим хистом.
 В шахистів
 вогники задум,
 Цікаві світять чоловічки.
 ...Невдовзі і я до вас зайду, —
 Хіба нетяма я одвічний?
 І я влетів.
 Світліша ніч.
 Розвиднівсь ранок над
 полями.

Щораз двобій дає мені
 Густих сутінок менші плями.

Немов мідніє голова.
 Пульсують плани хитрі-хитрі.
 Як червонарми воювать
 Йдуть одиниці непохитні!

О, клубе,
 юних приведи.
 Гартуйте волю шахи любі!
 Щоб ріс
 стратег і командир
 Під доглядом цілого клубу!

ГНАНІ ЛЮДИ

О П О В І Д А Н Н Я ¹

ЧАН-ГЙОКЧУ

I.

Поки він розкидав масу добрива, його спині ставало тепліше, аж нарешті піт виступив йому на потилиці. Гаряче пече сонце в час сівби рижу.

Четон розкопував лопатою тверду масу. Добриво було з розтопаної волом у стайні соломи та волячого гною. Воно вже зробилося тверде й до-чорна згнило.

Він загнав углиб маси підняту угору лопату, посунув її наперед і ось раптовим помахом підніс угору. На його потилицю посипалася земля.

„Чорт! скільки дорогого часу забирає робота!“ — промурмотів Четон, почувши позад себе кукукання зозулі в горах. За своїм попереднім обрахунком він мав кінчити розкопувати угноєння до півдня й вирубати густо розросле гілля тополь понад польовою стежкою біля річки. Вечір уже був близько, а ще аж

дві третини роботи лишалися не початі. Йому пригадалося, як батько сказав сьогодні уранці: „Може завтра нам доведеться угноювати рижове поле. Працюй добре!“ і, ведучи вола, пішов орати поле під риж.

Рижові лани були в долині на захід від гори. Два з них були по два тураки² і ще один на півтора турака. „Ну, й тверде“.

Добриво розкопано й широко порозкидано навкруги. Струсивши грудочки, що лежали біля коміра чокрі³ та пояса штанів, він ударив лопатою об землю. Біля його потилиці розсипалася земля. Та коли лопата була опущена, тверда грудка боляче влучила його. Це здалося йому дивним, він випростався й глянув праворуч угору на польову стежку; там він побачив Окрян, що збиралася кидати щойно підняту грудку.

¹ Від редакції: Пропоноване на увагу нашому читачеві оповідання належить Чан-Гйокчу, корейцеві, що пише переважно японською мовою.

Чан-Гйокчу народився 1905 року в Даку (Корея). Скінчивши корейську середню школу, він почав учителювати. Незабаром прилучився до соціалістичного руху. З 1930 працює переважно як письменник.

„Гнані люди“ надруковано в японському журналі „Кайзоо“ за 1932 рік, жовтень.

Оповідання має значні хиби. З них найголовніші: 1) брак достатнього показу класового антагонізму між корейськими поміщиками й селянами і 2) не показано революційного руху корейського селянства (слід згадати, що 1919 року в Кореї вибухнула ціла низка, щоправда роз'єднаних, селянських повстань, затоплених у крові повсталих японським військом).

Проте, японська спілка пролетарських есперантистів мала підстави вибрати саме це оповідання для перекладу на мову есперанто (переклад зроблений тов. Гатано, виданий в Токіо 1933 р. З цього есперантського тексту зробив свій переклад тов. В. Ісаєв. Тут маємо вдалий показ у невеличкому оповіданні на прикладі окремого села та окремої селянської корейської родини процесів, що відбуваються в Кореї під чоботом японської окупації.

Пролетаризація села, зубожіння, що несе капіталістична промисловість селу, захоплення с.г. монополістичним капіталом, витиснення корейців до Манчжурії, повне безправ'я орендарства — ось тло, на якому розгортаються події в оповіданні.

² Турак = 5 акрам (майже 2 га).

³ Корейська куцина.

„Погане дівча! Що ти робиш?“—Кинувши на бік лопату він вибіг на польову стежку й подався за Окрян, а та кинулася тікати.

„Куди тікаєш?“—Вузька й покручена стежка привела їх до колодязя, що стояв позад сільських хат.

Вона тікала, мітляючи червоною денгі¹ над чорною спідницею. Добігши до колодязя, вона набрала водив пагачі² й зупинилася, щоб хлюпнути її на нього. „Підійди тільки до мене, і я обілля тебе водою!“

Четон простяг через колодязь руку, щоб упіймати її, але не дістав. „Я тебе зовсім не боюся. Тоді я одягнуся в твоє вбрання“.

„І чого б я мінялася з тобою вбранням?“—з усмішкою вона плеснула з пагачі трохи води на чокрі Четона.

„Погане дівча! Ох, і провчу ж я тебе, як упіймаю!“—ганявся він за нею, бігаючи навколо колодязя. Він двічі й тричі оббіг колодязь, але не міг спіймати її, бо вона швидко втікала.

„Не дуже то бігай, вертайся до своєї роботи! Твій тато знову докорятиме тобі. Соромно!“—казала вона йому докірливо.

„Погане дівча! Ге, ти варнякаєш ніби доросле!“ Він сміливо перестрибнув колодязь.

„Айгоо...о!“³ скрикнувши, вона побігла, але він схопив її за денгі, спіймав.

„Ох, і дам же я!“—казав він, тягачи її за вухо.

„Айгоо! Прибери руку!“ „Добре, я заберу, а ти проси в мене пробачення“.

Вона спробувала вирватися від нього, щипаючи йому руку, але він здавив її шию.

„Ну, пусти мене! Коли хтось побачить нас, то розповідь івшим“. „Так проси ж у мене пробачення!“

Вона обурилася. Шоки її почервоніли, мов персик. „Пусти мене! Он на нас дивиться селянин“.

Почувши її слова, що на них хтось дивиться, Четон відстрибнув на два-три кроки. Тієї ж миті вона застри-

бала до сільських хат, заховалася біля проходу в земляному паркані найближчої хати й гукнула до нього:

„Божевільний! Біжи сюди!“

Її дошкульні, насмішкуваті слова не розгнівили його. Окряна була дуже негречна дівчина в усьому селі й часто кидала глузливі слова до кого завгодно.

„Яке погане дівча!“ Якийсь час він лишався біля колодязя, стежачи за нею, а вона вся—крім голови—ховалася за парканом. Нарешті він залишив її і повільними кроками повернувся до добрива. Наближаючись до нього, він почув голос своєї матері: „Чето-о-оне! Йди до нас!“. Почувши її голос, він невідомо чому розсердився. „Чого вона мене кличе? Я ж не маю часу“. Сердито відповівши, він почав працювати.

За кілька хвилин його сестра Онйон підбігла до нього й сказала: „Братику! До нас прийшов службовець поміщика“.

„Чого він прийшов?“—спитав непривітно.

„Я нічого не знаю“.

З невдоволеним виглядом ішом повз крику соломою повітку до хати. Він побачив смаглявого службовця років на тридцять, що сидів на веранді. „О-о, Чукдон! Доброго здоров'я!“ „Коли повернеться твій тато, перекажи мої слова, які я прийшов сказати тобі: хай він зразу ж несе пшеницю. Пан поміщик дуже гнівається“. Кажучи це, Чукдон почухав пальцями у волоссяному вузлі¹, зав'язаному білою хусткою. „Далі, кажуть же, що він не платить і земельного податку. Це принесе вам лихо“. „Звичайно, я скажу це татові, та тільки орендна плата за пшеницю надто велика, тож він не зможе заплатити її, я думаю“, майже сердито відповів Четон. „Та кожен же без винятку платить її. Нічого іншого не лишається“. З тими словами Чукдон і пішов з двору.

„Мамо! Я не хочу казати цього татові. Мамо, скажіть це ви. Я не хочу слухати батькових нарікань“. Він зовсім не хотів чути невдоволених батькових слів і зідхань. Вже кілька разів

¹ Корейська кохта.

² Шкіряне відро.

³ Корейське „ой“.

¹ Одружені корейці зав'язують волосся вузлом на маківці.

від батька вимагали сплатити земельний податок за друге півріччя. Земельний податок мав сплачувати орендар. Батькові вже ніхто не позичав грошей. Він говорив навіть, щоб продати вола, але все затримував сплату, сподіваючись, що їм незабаром якось пощастить. Вони чекали на врожай пшениці, але якщо вони сплатять оренду з цього врожаю, в них залишиться тільки 4-5 то¹. З такою рештою не можна прохарчуватися до осінніх² жнив. Батько часто журився й побоювався: „Так це ж жорстоко щодо нас: у нас відбирають орендну плату й за другий урожай пшениці“. Раніше не треба було платити оренди за другий урожай, а тепер поміщик користався з усякого приводу, щоб хоч щонебудь забрати в них.

Четон глянув розгублено на потемніле обличчя майже зомлілої матері, і вони знов повернулися до своєї праці.

II

На північ від гори, що лежить позад села, за трьома гірськими стежками видно Рюгуа-тон. Велику частину цього села становлять криті черепицею будинки членів поміщицької родини, ті будинки підіймаються немов палади на круглому горбі серед долин перед зеленими рижовими ланами. Над черепичними дахами кохався вечірній туман.

За селом крутим схилом спускався Четон. Він ходив благодати поміщицького сина. Батько, користаючися з його приятелювання з Пак-тесоном, поміщицьким сином, у початковій школі, наказав йому розповісти про їхнє тяжке життя й просити, щоб принаймні половину земельного податку поміщик уяв на себе. „Ну, Четоне, нам уже не лишається нічого іншого. Спробуй ублагати Тесона!“—трясучи сивим волоссяним вузлом, журився батько. Його очі помутніли. „Коли не пощастить, ми продамо вола. Я не хочу. Я не можу просити Тесона“.

Коли батько ще самостійно обробляв землю, Четон вчився в міській початковій школі в одному класі з Пак-тесоном до третього класу, але відколи батько продав усю землю Пак-тесоновому батькові, Четон перестав ходити до школи й став працювати вдома землеробом. Йому не хотілося благодати Пак-тесона з похиленою головою. „Так ти зовсім не співчуваєш моему горю?“—розгнівався батько. Навіть у гніві його вже не було тої жвавості, що раніше. В Четона виступили сльози й зі співчуття до батька він відповів. „Ну, я піду“. „От і добре. Тесон іще молодий, ми ще сподіватимемося на його співчуття до нашого прохання“. „Та ми не можемо сказати наперед, як піде справа“. З цими словами Четон вирушив до Пак-тесона.

Я оповім тут коротенько, як Четон нова родина скотилася до життя орендаря. Батько Четонів був незалежним селянином з 12 тураками рижового поля й 20 тураками інших ланів у Іматон, але з тим, як життя, „цивілізувалося“ й ширилися нові порядки, його достаток помалу зменшувався. Раніше освітлювали кімнату бобовою олією, а тепер хто зна відколи почали купувати гас, солом'яні сандалі замінили на каучукові черевики, у місті купували й бавовняні тканини, які раніше ткали власними руками. Спершу це приносило їм полегшення й користь, але згодом стало не вистачати грошей у господі. Здавалося Токкабі¹ потроху виносила їх із хати. Чимраз більше затримувалася сплата податків, а сума їх щороку збільшувалася. Повіривши розмовам, що за невисокі проценти можна позичити гроші в кредитному товаристві, він заборгував, заставивши товариству свою землю. Проценти щороку зростали. Із кожним їх збільшенням помалу зменшувалося землі. Нарешті він мусів таки повернути борг товариству, продавши усе поле Пак-тесоновому батькові. З того часу 10 років прожив Четон сином орендаря.

Увійшовши в село, Четон якийсь час ішов повз високі мурі. Він підійшов

¹ То—18 літрів.

² У південній Кореї деякі культури дають два урожаї.

¹ Казкова фея корейського фольклору.

до зовнішніх воріт Пак-тесонового будинку, але несміливість не дозволила йому увійти. Побудований на терасі за зовнішніми ворітьми саран¹ суворо дивився на нього згори. Стаючи на терасу сарану, Четон ще вагався. Здавалося нікого не було в кімнатах сарану. На дворі почувся кроки, внутрішні ворота з рипом відчинилися, з'явилася служниця. „Тесона немає вдома?“ спитав він, наважившись нарешті. „Пана сина? Він удома“. „Я хочу бачити його на хвилину. Будь ласка, прошу, перекажіть йому мої слова“. Служниця пройшла внутрішні ворота й зникла в дворі. На подвір'ї стояло багато великих будівель головного будинку.

Невдовзі потому почув кашель на маніру рямпан². Поівально рухаючи товстим тілом, вийшов Пак-тесон. „А-а, ти, Четоне! Ласкаво прошу!“ Він зішов на веранду сарану і, відчиняючи східні дверцята, мовив: „Ну, входь! Ти вже вечеряв?“ „Так, я вже їв“,—відповів стверджуюче той, але насправді він ще не їв і був голодний.

„Як тобі живеться?“—заговорив Тесон, вільно поводячи себе. Четон якийсь час не наважувався. Тесон розповідав йому про різні речі. Про міських кісанг³ оповідав він. У нього була не така вже й розумна голова: він вступив до початкової школи майже на два роки раніше від Четона, але не міг перейти до вищого класу й зробився Четоновим однокласником. По закінченні початкової школи він поїхав до Сеулу⁴, де лише відвідував приватну корейську середню школу, не навчившись нічого, крім розпусти та пияцтва. „Ха-ха-ха..“ реготався він часто й голосно. Четон не міг знайти нагоди розповісти про свою справу.

„Ти ще не одружився?“ „Ні, ще ні“. „Скоріше роби це. Тобі ж уже 22 роки“. Так відповідав Четон на несерйозні запитання Тесона. Під час цієї розмови перед його очима з'явилося сумне батькове обличчя, і він хотів був почати про мету свого приходу, але дріб'яз-

кові Тесонові запитання й гидкий сміх не зразу дали йому нагоду для того.

„Ну, друже!“—рішуче звернувся до Тесона Четон, перериваючи розмову. „Я маю велике прохання до тебе“. „Що? Ти маєш прохання до мене?“ відповів Тесон, раптом похмурівши на обличчі. „Я хочу сказати тобі, що...“ Четон неохоче розповів йому, яке мізерне життя його родини, що їм не лишається нічого іншого, як благодійна землевласника ласкаво взяти на себе тягар сплати, принаймні половини земельного податку, а хоч звільнити їх від сплати оренди за пшеницю. „Я думаю, що самого твого ласкавого побажання вистачило б, щоб покращити наше життя“. „Однак, я не маю ніяких прав для того. Ця справа належить батькові, а тому я не можу дати тобі остаточної відповіді. Крім того, скажу тобі правду, ми самі зараз у кепському становищі. Усі інші звуть нас „чонсокукон“¹, але, правду кажучи, ми маємо прибутку лише 700 коку², а рижові лани перед Імам-тон зараз, через судовий процес, заставлені до Тоо-Так“³,—відверто зізнався Тесон.

Родина Пак поділялася в цій країні на дві частини: головною була родина Пак тесона, відгалуження жило в Тьонун-тон. За словами віщуна, гора, де містилися могили кількох десятиків поколінь їхніх спільних предків⁴, була горою незнаного досі щастя, і її власники та їх нащадки матимуть величезне багатство, більш як на 10 тисяч коку прибутку. А що гора була не дуже велика й треба було піклуватися про могили предків, то обидві родини поряdkували досі нею по черзі. Та Пак-тесонів батько повірив словам віщуна й, ґрунтуючись на генеалогії своєї родини, доводив, що гора належить йому. А родина Пак із Тьонун-тон протестувала проти його претензій, спираючись на різні підроблені факти. Вже минуло п'ять років, відколи справа перейшла до суду, але вироку й досі

¹ Будинки для чоловіків.

² Корейське дворянство.

³ Повії з будинків розпусти.

⁴ Столиця Кореї.

¹ Багач з прибутком у 1000 коку.

² Коку — 180 літрам.

³ Тоойоо-Такмо-Кайша „Напівдержавна японська компанія с.-г у Кореї“.

⁴ Релігія панівна в Кореї—шанування предків.

не ухвалено. Тим часом процес лише збагатив кишені адвокатів і збільшив борги обох родин. Батько Пак-тесонів заставив до Тоо-Так за невелику суму рижове поле на 200 коку прибутку перед Імам-тон, а відсотків платив товариству майже половину одержуваної орендної плати. „Отак то стоять наші справи, отже ми повинні обов'язково виграти процес. Хоч би нам довелося витратити навіть усе наше багатство, ми зробимо все, щоб виграти“. Вислухавши це оповідання Тесонове, Четон вирішив собі. „Ніщо не допоможе нам. Нам треба продавати вола!“ До юнакового серця зайшов неспокій: як вони житимуть далі, спродавши останнє дрібне майно?

III

„Тату! Навіть такого маленького ми зможемо його використати, погодувавши добре пів року. Не журіться так!“

У стайні стояло прив'язане теля. Вони продали рудого вола й заплатили земельний податок, купили пшона, а за решту — теля.

„Що ти говориш? Та ми ж і через півроку не зможемо використати малого теляти — воно менше навіть од собаки“, — сплюнувши, батько вийшов зі стайні, риплячи кавчуковими черевиками. „Якщо ми його добре годуватимемо, то й зможемо використати“, кинув Четон слова услід батькові, якого він хотів якось підбадьорити. „Якби це сталося, то було б добре“, батько зайшов до повітки і вийшов з в'язкою соломи. „Я піду гляну на рижовий лан, а ти йди на поле обробляти бавовну“, — сказавши це, батько пішов на рижове поле перед селом. Після другого полоття рижові паростки темно зеленіли. „Коли й далі так ітиме, ми зможемо зібрати багатий урожай“, думав він.

Давши теляті соломи, маленькому мов собаку, як правильно сказав батько, Четон пішов понад річкою. Пройшовши під мостом і проходячи поза хатою Окрян, що самотньо стояла окремо від інших хат села, він зазирнув до неї крізь соснову загорожу. Нікого не було в ній. Аж тут: „Хто той злодій, що,

ховаючись, зазирає до чужого дому?“ — крикнула в полі Окрян. За кілька кроків він побачив матір, Онйон і Окрян, що пололи в полі трохи низьку бавовну. Їх було видно, коли вони стояли, але коли вони сиділи, було чути лише їхні голоси.

„Цього разу ти вже занадто поглузувала з мене“. Він підійшов до Окрян, що сиділа навкарачки, схопив її і стис ший. „Вибач, вибач! Ой, голова відривається!“ — просила вона в нього пробачення, посуваючись обличчям поміж кущі бавовника. „Досить уже, годі! Звичайно її ший боляче!“ — вмовляла його мати. „Братику! Не чини жорстокостей!“ Підбігла його сестра Онйон і щипнула його за руку. „Болить!“ — скрикнувши, він ударив по плечах сестру й Окрян і випустив її. „Коли ти другого разу так глузуватимеш з мене, я кину тебе в річку!“ „Так, так. Глузуватиму знову“, — засміялася Окрян, відстрибнувши на край поля за кілька рядів бавовника. „Цього дівчати й тигр не з'їсть“, — сказавши так, Четон присів біля матері й, посуваючись вздовж ряду, полов та обгортав кущі. Кущі бавовника вирости до 10 сантиметрів і любенко стояли рядами. Окрян і Онйон працювали на краю.

Якийсь час усі четверо мовчали. Чути було лише удари сапок та воркування горлиць у горах позад села.

„Айго! Я ж забула!“ сказала, підіймаючи голову, Окрян. „Що?“ — спитав Четон. „Адже це сьогодні день, коли Капсон їде до Даку?“¹ Може бути, що вона вже пішла! Окрян встала, за нею підвелася й Онйон і сказала: „Звичайно, може бути. Вона казала, що піде сьогодні опівдні!“ „Чи Капсон їде до Даку на заробітки?“ — спитав Четон. „Так, так. Вона йде на фабрику“, — відповіла мати. „Справді? А чого не знаю“, промурмотів він. „Бо ти дурень. Значить ти зовсім не помічаєш, коли наш селянин вирушає далеко“, майже обурено сказала Окрян. „Ходімо скоренько і попрощаємося з нею“. Вона побігла з заплаканим об-

¹ Велике місто в південній Кореї.

личчям. Онйон теж подалася за нею. Вони бігли, перестрибуючи борозни й збиваючи ногами світложовту куряву. Четон і його мати схвильовані дивилися на двох дівчат, що зникали, біжучи до хат села.

„Коли це вирішили? Через мої турботи по господі я зовсім не знав того“. „Ми чули це вже давно, а позавчора пан у європейським одязі прийшов до них і передав гроші“,¹—оповіла вона. „Котра це вона?—промурмотів він, засумувавши. „Мабуть п'ята“. „Ні, зовсім ні. Вона восьма“.

Він був сумний. Дівчата з села йшли на фабрику, а чоловіки їхали до Японії на заробітки, поменшало юнаків у селі. При кожному такому від'їзді, йому здавалося, що його радощі зменшуються на якусь частину.

Він узяв сапку й дико замахав нею; мати працювала зажурена.

Невдовзі потому сумні, повернулися Окрян і Онйон. Він і мати мовчки звели на них очі. Їхні повіки напухли й почервоніли. „Що сталося?“—спитав Четон. „Нічого гарного для нас. Ми плачемо з горя“,—холодно відповіла йому Окрян. „Змогли ви її побачити?“ спитав він, але, не відповідаючи йому, вона сказала: „Думаючи, коли я зможу знову побачити її, я не можу стриматися з горя й суму“. Кажучи це, вона знову витерла сльози. „Як сумує мати Капсон“,—заплакала з нею мати Четона.

У Капсон були старі батько й мати й молодший брат. Не можучи навіть орендувати досить поля, вони голодували цілий рік. Вона ж стала жертвою для всієї родини.

Четон не міг стерпіти горя. На кілька хвилин він забув про себе й відкинув набік сапку. „Я не в силі працювати!“ Сказавши це, він звівся і пішов.

IV

„Справа нарешті перейшла до касаційного суду. Я зараз прямую до Даку“, говорив Пак-тесон, підійшовши

до Четона. Він був одягнений у європейський піджак і ніс валізку. „Ви потребуєте силу грошей?“—спитав його Четон. Був початок зими, дув холодний вітер. Недавно Четонова родина сплатила орендну плату. „Так, ми їх дуже потребуємо. Скажу тобі правду: ми продали Тоо-Так, 300 тураків землі перед цим селом“,—безжурно говорив Пак-тесон; здавалося це аж ніяк не турбувало його. „Тоо-Так? Ге! Та...“ відчув занепокоєння Четон... Отже, землероби цього Імам-тон і того Санам-тон підлягатимуть з наступного року Тоо-Так. Незабаром ви одержите повідомлення. Ну, я пішов, допобачення!“ Тесон рушив. Він ішов весело, бо в Даку міг весело провести час, бавлячись з кіісан. Кілька хвилин Четон провожав його поглядом, а коли той зник за повіткою, раптом побіг, ніби щойно помітивши його: „Тесоне, зажди трохи!“ І він спитав його: „Адже той, Тоо-Так японське товариство?“ „Так, товариством керує Японія“. „Ну, тоді...“ Четон не зміг говорити далі.

Вони орендували землю і в поміщиків з родини Пак-тесона не такто вже й на гарних умовах¹, а тепер йому здавалося, що цього разу жадлива величезна сила загрожувала придушити його.

„Передай вашим селянам мої слова: власник змінився“,—сказавши це, Тесон швидко пішов до північної частини села. Його кінь чекав біля мосту на сільській дорозі на схід від хати Окрян. Повільно рухаючи очима, стежив Четон за Тесоном, той їхав на коняці, махаючи руками, дзеленькаючи брязкальцями.

За кілька днів у селі кожен одержав виклик ***ської філії Тоойоо-Такмок-Кайша. У викликові стояло: з'явитися з печаткою² до філії... дня... місяця.

Селяни, зустрічаючися, щоразу висловлювали неспокій, питаючи: „Що за пан той Тоо-Так?“ „Чи припинять оренду?“ „Що ми робитимемо тією печаткою?“ Четон пояснював їм, що сам знав, та й він не був спокійний. У багатьох не було печаток, і вони

¹ Див. примітку від редакції на початку оповідання.

² Більшість селян (особливо орендарі) не дуже то письменні.

¹ Бідні селянські родини в Кореї і в Японії продають своїх дочок на фабрики.

замовили їх вигравувати на ярмарці в Санам-тон.

Настав день виклику. З Імам-тон до міста пішло по одному з кожної родини. Всього більше 40 чоловіка. Четон пішов замість батька. Кожен з них одягнув свій єдиний корейський сурдут, взуття й ніс на голові корейський капелюх¹. Четон не міг носити капелюха, бо він ще не був одружений і коротко стриг волосся. Він надів стару шапку.

До міста вони прийшли після півдня. Не зовсім добрим шосе, що з'єднувало місто з Даку й іншими містами, бігали авта, здіймаючи хмари куряви. З обох боків рядами стояли крамниці, на вулиці було багато людей. Селяни увійшли до двору філії, що містилася в центрі міста. Відчинилося засклеєне віконце і з'явилася голова службовця — корейця з криком: „Ви, люди, прийшли з Імам-тон?“

„Так, пане“, відповів хтось із натовпу. „Сідайте на дворі й чекайте. Зараз ми викликатимемо вас по одному, і викликаний нехай підходить із печаткою“.

У конторі сиділо кілька службовців. Біля них сидів сам голова філії. Службовець біля вікна вийняв якийсь папір, викликав ім'я, одержував печатку викликаного й прикладав її. Селяни нічого не могли довідатися про зміст паперу. Викликали, хтось підводився, ішов, передавав печатку, після того, як її було прикладено, вертався й нічого більше. Коли черга дійшла приблизно до середини, службовець гримнув на повільного селянина: „Зразу підходьте! Вже наперед вийміть печатки й наготуйтеся“. Багато разів він кричав, але селяни розв'язували свої гаманці й витягали печатку лише викликані службовцем, службовець нетерпляче дивився на їх руки. Чандона, селянина середніх літ, ударено по щоці, бо шворочки його гаманця заплуталися, і він не міг їх зразу розв'язати. Після його повільних намагань зробити це, службовець двічі чи тричі гримнув на нього. Чандунові, що розгубився на якийсь час, пощастило, нарешті, розв'язати шворочки й

він почав шукати поміж дріб'язками в гаманці, але, побачивши, що печатки, яку він ніби поклав туди, немає, сказав: „Пробачте! Я не приніс. Ласкаво пробачте“. „Що ти верзеш?“ вилаяв і ударив його по щоці службовець, що нетерпляче спостерігав його шукання. Він наказав Чандонові прикласти пальця, бо іншого засобу не було.

Коли викликали Четона, він був четвертий чи п'ятий у черзі з кінця. Він підійшов до вікна й глянув на папір; то був орендний договір. На початку стояло 6-7 рядків важко зрозумілих фраз, у кінці було біля п'яти параграфів, з яких два-три притягли його увагу: 1. Термін оренди два роки, але з поважної причини ми можемо скасувати договір. 2. Ми приймаємо риж у рахунок орендної плати лише після певного випробування...

„Пане, ласково дозвольте мені трохи поспитати, як ітиме справа після двох років?“ Здивований службовець кинув на нього погляд. „Що? Це ми потім пояснимо. Тоді ми знову зможемо укласти договір“. І, повернувши Четонові печатку, він викликав дальшого. Четон повернувся до селян, що сиділи в кутку двору окремо один від одного, мовчки сів і замислювалися: „Ну, як то повернеться справа?“

Скоро після того, як поприкладали всі печатки, службовець гукнув: „Гей, ви всі! Збирайтеся сюди Пан голова воліє дещо сказати вам“. Селяни підійшли до вікна. Біля вікна поруч службовця став голова й щось заговорив по японському. Службовець перекладав його слова частинами. В цілому зміст слів голови був такий: замість попереднього власника ними керуватиме товариство, термін оренди два роки, якщо поле оброблятимуть не за вказівками службовця, або якщо якість рижу, здаваного в рахунок орендної плати, буде погана, договір скасують навіть дотерміново. Це голова підкреслив кілька разів. Нарешті він додав: земельний податок платитиме товариство. Почувши про податок, селяни засміялися: „О, вони беруть податок на себе“. „За це слід дякувати“, говорили вони мурмочучи. Голова говорив голосніше: „За законом

¹ Плетений капелюх, що надягається на волосяний вузол.

країни земельний податок повинен сплачувати землевласник. Товариство не вчинить жодного беззаконня. Будьте спокійні“. Вислухавши інформацію, селяни вигнали з себе неспокій. Промова голови скінчилася; вони один по одному вирушили до свого села.

V

„Чи вдома батько Четонів?“—гукнув на дворі Чандон. „А, Чандон, ласкаво прошу! Тато працює на полі“, відповів, входячи зі стайні, Четон.

„Чиваш риж витримав випробування?“ „Тільки 2 гйoo¹ не витримали“.

Коли вони здавали риж у рахунок орендної плати до філії, якість рижу детально досліджували і його не одразу приймали, чіпляючися то до недостатньої сухості, то до малого розміру зерна, то до поганого його кольору.

„Жодне з моїх не витримало. У-у... що ж мені робити?“ вимовив Чандон і важко сів на солом'яну рогожу, на якій сушили нелущений риж. „Навіть одно гйoo не витримало?“—спитав здивовано Четон, думаючи: що б це було, якби ця важка подія сталася з ним. „Ні-і. Жодне гйoo—не витримало. Моя орендна плата—8 коку. Лишається ще 4 коку², а інших коку, що витримали б іспит, нема. Що ж маю робити?“ „А чому ж його якість така погана?“ „Я зовсім не розумію. З свого боку я все зробив“.

У селі не було нікого, хто б повністю витримав випробування.

„Сумна справа“. „Чи нема у вас зайвини? Чи не будете ви ласкаві помінятися зі мною? На яких завгодно умовах“. „Я не можу дати відповіді раніше, як пораджуся з батьком. Покажіть мені ваш риж, який він є“. „Гаразд, гаразд. Ідіть до мене й подивіться“.

Ідучи за Чандоном, Четон вступив до його хати, вона стояла в середині села. Вийшовши на подвір'я, вони побачили риж, що сушився на кількох солом'яних рогожах. „Четоне, ми в скрутному стані“, промурмотіла стара Чандонова мати вже

беззубим ротом. Його родина складалася з 7 членів: крім них—його дружина й четверо дітей. Ледве несучи солом'яний мішок, Чандон вийшов на двір і важко опустив його. Розв'язавши, він відкрив мішок повнісінький білого рижу. Трішки його Четон вкинув у рота й розжував. Рижинки були м'які і їхня якість була непогана. Крутнувши рукою у солом'яному мішкові, він знайшов серед лущених кілька нелущених ржинок. „Це принесло вам лихо. Тут багато нелущеного рижу. Ще раз потовчіть риж і приставте його!“ „Чи це дасть нам гарні наслідки?“ „Добрі!“

Нове товчення рижу значно зменшило його кількість. Проте, Чандон остаточно вирішив знову товкти його. Після товчення він удруге приставив риж на випробування, але лише половину його чи третину прийнято.

Було тієї зими. Орендоване Чандоном поле відібрали. Він прийшов до Четонового батька й просив: „Чи не були б ви ласкаві піти за мене до контори й поговорити! Що я маю відтепер робити з моєю родиною із семи чоловіка?“

Батько сумний відповів: „Навіть, коли б говорила така людина, як я, то нічого б не домоглася. За нами теж ще лишаються несплачені гроші за куплене добриво. Ми сами неспокійні, думаючи: як це зробити?“

Чандон потрапив у безвихідь. Наступної весни він, продавши все своє майно, вирушив з села, кажучи, що йде до Північного Конто¹. Крім його родини ще дві-три пішли з ним. Ніби привиди зникли вони з села зі своїми зів'ялими тілами.

Після цього відходу їхні хати зруйнували й зорали там лани. Біля підніжжя горба, якраз перед Санам-тон, почали будувати дві-три селянські хати чужого типу. Це були квадратні будівлі, криті пшеничною соломою. „Японці прийшли!“ „Вони оброблятимуть рижове Чандонове поле“, говорили поміж собою селяни. Лани, раніше оброблювані тими, що пішли з села, обробляли ці, одягнені в чорне, чужі землероби.

¹ Гйoo — біля 72 літрів

² Першу частину оренди, очевидно, сплачено ще навесні.

¹ Найсхідніша частина Манчжурії між Кореею й СРСР.

Зап'явши обличчя хусткою, вдівши сині штани, спустивши на них фалди робочих блуз, вони працювали. Це були емігранти з японської метрополії. Як Чандон і інші раніше вигнані з села, вони теж були землероби, вигнані з своєї власної батьківщини. Місцеві не мали ніяких зносин з новоприбулими селянами. Щоразу, коли їх більшало, білоодягнені селяни мандрували до Конто. Чандон і інші після відходу повідомили знайомих листами, що вони дістали землю й обробляють її. Селянам снилося, що там справжній рай. „Ну, ходімо до Конто!“ „Там зовсім інша справа, ніж тут, у цьому пеклі“. Але Четонів батько з'ясував їм помилковість їхніх думок.¹ Четон теж намагався відмовити юнаків і залишити їх на батьківщині. Проте, родини Капсон, Тендон і дві-три інші кинули село й пішли, одягнені в лахміття, просто на північ. Четон сумно блукав поміж руїн села, що втратило вже половину своєї людності. Лишалися тільки паркани та каміння, і вони наче свідчили про сліди колишніх жител. Багато подвір'їв обернулося на лани. Будьяк чіплялися селяни за землю, будьяк пнулися, їхні господарства потрапляли з року-в-рік до чимраз більшої скрути, і проти того в них зовсім не було засобів.

Не зважаючи на податки й борги, Четонів батько журився, що його син ще лишався неодружений. „Цієї осені ми повинні якось одружити його“, часто казав батько матері.

„Так, справді“, турботливо відповідала мати. „Що ви говорите? Поки в нас немає досить їжі, щоб прожити самим, мені не треба жінки. Коли б у нас було досить грошей, ми заплатили б борги, або купили б вола. Облиште зайві турботи!“ Тут у Четоновому серці зразу з'явилася Окряня. Їй було вже 18 років і навіть казали, що вона піде до фабрики.

Чистячи стайню, — вона стояла пустою без вола, він занурився в різні приємні мрії, не знаючи, що потрапить у Японії до ще більших злиднів. „А що як я поїду до Японії? Я поїду на

заробітки, зароблю багато грошей повернуся додому, одружуся з Окрян і гарно заживу!“ Він перервав свої мрії, почувши за повіткою запитання Онйон: „Окряня, ти справді йдеш на фабрику?“ Він уважно вслухався, що відповість Окряня. „Того не може бути!“ відповіла вона. Але по кількох хвилинах вона призналася: „Може, я й піду!“ При цих словах він втратив усю силу.

Раніше в селі було багато дівчат, тепер лишалися тільки три: Онйон, Окряня і ще інша. Окряня уже не пустувала, вона втратила свою жвавість.

VI

Було це другої зими після того, як товариство взяло на себе керування.

Коли були зменшені на половину лани орендарів, — родин уже лишилося тепер 22, — вибухло незадоволення. „За які провини нас так мучать?“ бурмотів батько Окряня, відвідуючи багатьох селян. Він був мовчазний з природи, але коли вони одержали це повідомлення, він висловлював незадоволення гостріше за інших.

„Батько Четонів! Ми не можемо змовчати на це“. „Так, правда. Це надто жорстоко“ — відповів Четонів батько. „Ходімо до контори й переговоримо“. „Так, переговоримо! Зберімо селян і ходімо разом“.

Селяни додержували мовчанки. Вони, звичайно, повинні були відчувати теж, що й двоє старих, але ховали своє незадоволення під нерухожим виразом облич. Проте, вони теж хотіли влаштувати переговори.

„Ну, ходімо тепер, зразу ж!“ здавалося не міг стримати свого сердечного обурення батько Окряня. Юнаки — Четон і інші — теж брали участь у відвідинах. Всього було біля 20 чоловіка.

За кілька годин вони, один по одному, увійшли до філії. З'явився високий службовець і запитав: „Чого ви прийшли, люди?“ „Ми хочемо благодати пана голову“, — відповів батько Окряня. „Про віщо?“ „Наші лани зменшено на половину“. „О, я знаю. Та тепер пан голова відсутній, тож іншим разом!“ Селяни зазирнули до кімнати й поба-

¹ Див. редакційну примітку.

чили голову. „Пан голова є! Не дурить нас!“ — зашуміли вони. „Що?!“ — скрикнув службовець, відчуваючи свою гідність зачепленою. „Я кажу, що він відсутній! Його нема, я ж сказав! Ідіть звідси, йдіть!“ „Ми не підемо. Ми не підемо аж поки дійдемо кінця!“ — голосно крикнув батько Окрян. „Що?!“ — розгнівався службовець, ударив його по щоках і почав бити ще й ногами. „За що ви б'єте мене?“ — з капелюхом, що зсунувся на потилицю, розсталяючи поли сурдута, щільно підійшов до нього батько Окрян. „Коли хочете мене бити, то бийте ще“. Службовець кинувся на нього й почав ще дужче бити. Селяни намагалися втиснутися поміж них і розвести. Хто підходив, службовець бив того по щоках. Четонів батько, що дивився на цю колотнечу з деякого віддалення, скрикнув: „Як би не відмінилося теперішнє життя від колишнього, та юнаки не мають права так зневажати старших“. І хотів кинути на службовця. „Тату, тату!“ — стримував Четон обіймами батька. Він сам хотів кинути на землю службовця й побити до сходу, але не міг того зробити, бо його батько був дуже обурений. Селяни товклися щільним колом зі службовцем у центрі, аж поки вийшли інші службовці й відтиснули їх, кричучи: „Ви не повинні чинити насильства! Зразу ж повертайтеся до вашого села“. Четон хотів заспокоїти селян і потім спокійно почати переговори з головою, але, раз розлютовані, селяни нелегко заспокоювалися.

„Що сталося? Що?“ — вбіг, кричучи по корейському поліцей у чорній формі. Службовець швидко забелькотів поганою японською мовою, поліцей схопив руку батька Окрян, спитавши: „Цей?“ „Мені не треба йти до поліції!“ — висмикнув той свою руку. „Йди!“ — тягнути його за собою, сказав біля виходу поліцей. „Люди! Ви зразу ж ідіть звідси! Коли ви залишитеся тут, я відведу вас усіх!“ Селяни стояли ніби зомлілі, порозкривавши роти.

Очима, повними гніву, провозжав Четон постать батька Окрян, якого вів поліцей. Білий сурдут його забруднився, поли теліпалися при кожному кроці. На

потилиці сумно рухалися зморшки. Четон не терпів бездіяльного гніву, але тут не знайшов що зробити.

VII

Самі зорі сяяли на небі лютневої ночі. Навіть не чути було брехні собак.

З повітки вийшов Четон. Він хотів хоч на хвилину побачити Окрян і поговорити з нею.

Від її будинку наближалася до нього швидкими кроками людська постать. Це була Окрян. „Чи це ти, Окрян?“ Вона спинилася. „То, це ти Четоне?“ „Так, я“. Вона спинилася близько його грудей. Він відчув на обличчі її теплий подих. „Чи всі ідете завтра?“ „Так, ми йдемо“. Вона сховала обличчя на його грудях. Досі вони кепкували один з одного; але зараз, перед розлукою, вони відчували обопільне кохання. „Я зовсім не хочу розлучатися з тобою!“ — рішуче обняв він її за плечі. Стало тепло. „Я теж. Я йду звідси до дуже-дуже далекого краю. Тебе, Онйон, навіть цього села я ніколи не побачу знову“ — відказала вона, захлинаючися сльозами. Коли я здумаю, що не зможу побачити знову села... „Окрян, Окрян! Не плач. Як мені шкода селян, що йдуть. І, крім того, я давно хотів одружитися з тобою. Ід...“ сльози нестримно потекли по його обличчю, кров кипіла в його грудях. Якийсь час вони обоє стояли на холодному вітрі. „О-о, мама кличе мене!“ вона відхилилася від його грудей і хотіла впевнитися, чи справді її гукає мати. „Якщо доля сприятиме нам, ми побачимось знову“, сказала вона відходячи. Він не міг відповісти жодного слова. Її останні слова міцно відгукнулися в його вухах. „Може її залишити в селі?“ подумав він, але він сам уже вирішив їхати на заробітки. Грошей утримувати її в нього не було. Раптом пригадалися йому перекази, що в Північному Конто хункузи часто викрадають молодих жінок, щоб узяти за них викуп. Він побіг за нею, непроглядною темрявою: „Окрян!“ Покликана Четоном, вона зупинилася перед входом до двору й чекала на нього. „Стережися китайців!“ На його

застереження вона відповіла, ніби віддаючи себе на волю долі. „Мені однаково, що зі мною станеться“. Був світанок наступного дня. Родина Окрян і ще три родини вирушали на північ через гори, несучи лахміття, пагачі тощо. Біля гірської стежки позад села вони прощалися з рідними Четона й іншими селянами, що залишалися. Батько Окрян розмовляв, тиснучи руки, з Четоновим батьком та ще одним літнім чоловіком. „Панове, коли нам сприятиме доля, ми побачимось ще раз у нашому житті“. Юнаки й юнаки, жінки й жінки, дівчата й дівчата безперервно повторювали ті ж слова, здавалося воліючи лишатися тут назавжди. „Ну, те, що ми лишатимемось тут далі, нічого нам не допоможе. Ті, що йдуть, рушаймо!“ Очі батька Окрян сиво помутніли. Окрян сиділа обійнявшись з Онйон. „Онйон, Онйон! Коли ми побачимось знову?“ — говорила плачущим голосом Окрян, обнявши голову Онйон. „Окрян! Ми теж підемо

за вами! Тоді ми побачимось знову!“ плачучи, відповіла вона. Також і Четонова мати й інші плакали слізно й сумували, розстаючися.

Майже безчулий дивився на цю сцену Четон, сидючи на камені біля гірської стежки. Але його обличчя стягло від туги. Ті, що йшли, й ті, що проводжали, прощалися, махаючи руками. Ті, що йшли, сходили вниз довгим низьким схилом, що крутився й десь зникав між долинами. Вони то з'являлися, то зникали в сосновому лісі, щоразу менші й менші. На кінці схилу йшла дорогою, плачучи, Окрян, багато разів знову оглядаючися на Четона. Коли постаті відходили, зникли в сосновому лісі під горою, селяни повернулися до своїх хат. Четонові здавалося, що він іще довго чув плач Окрян і інших. Йому хотілося назавжди лишитися сидіти на камені. Двома цівками бігли по його лиці сльози...

З японської через есперанто
переклав В. Ісаєв.

ШІСТСОТ СОРОК МЕТРІВ ПІД ЗЕМЛЕЮ

НАРИС

МИХ. ГАРІН

I

Будинок коногона Конькова—урівень з плечем. У стінах глиняної мазанки—скляні квадратики вікон. Вони нагадують тюремне віконечко, з якого Коньков дивився на світ—темний і холодний для нього, як його шахта, у штреках якої він спотикався об труби, ліс, калюжі проточної води.

Будинок цей тільки один на другій лінії, у Горлівці. Він залишився цілий не надовго—як музейна пам'ять про життя Конькових, про горільчаний перегар, що пройняв його безпросвітні дні, про темні штреки, уступи і майже осліплу жалюгідну кобилу, з безглуздим італійським ім'ям—„Джульєта“.

Будинок на другій лінії—порожній і холодний: Коньков тепер живе у світлій, новій квартирі, у новій Горлівці. І це, очевидно, тому, що його шахта—а їй торік стукнуло шістдесят два роки—стала тепер світлою і чистою, як його нова господка.

Коньков—машиніст електровоза. Він іде до шахти другою лінією і тюремні віконечка його покинутої землянки засновані павутиною спогадів.

Чотири роки тому шахта № 1 була зовсім іншою. Горизонт був темний і вогкий, і на лампочку у шахтівничому дворі йшли, як на горющу ватру. У штреках шахтарі спотикалися об труби, покинутий ліс; ноги їх грузили і єдиною світлою плямою була акумуляторна лампа, що світила, як гасничок у великому покинутому театрі...

Тоді на шахті була всього-навсього одна машина—смок для викачування

води. Одного разу, коли смок перестав працювати, вода з горизонту 555 почала стікати на горизонт 640. Перевірити аварію і зробити ремонт можна було тільки так: спершу треба було спуститися на горизонт 555; тут пересісти у малюсіньку кліть, куди треба було протиснутися, як у щілину між шафою і стіною, щоб спуститися на горизонт 640.

Люди спускалися вниз і... раптом потрапляли у воду. Вона їм заморожувала коліна, її так багато, що вийти з кліті було неможливо.

... Від старої шахти у Конькова залишилося відчуття, як ото буває, коли доторкнешся до слизького, холодного тіла жаби... Біля стволу завжди юрмилися шахтарі. Вони поспішали на-гора з темноти, і завжди тут хвилювалися, штовхалися і в стволі далеко лунали вигуки, крики, лайка—шахтарська лайка міцна, як махорка.

У темноті, бувало, вагон перед кліттю забуриться. Кліть чекала тоді вантажу, а люди куйовдилися, не бачучи один одного, лаялися, намагаючись помацки вирівняти вагон, поставити його на рейки.

Важка праця у темноті породжувала злість і ненависть до шахти, до людей. І ця злість, ця ненависть були гострі, як розбійницький свист коногона у темному і порожньому штреку.

На-гора було не краще. У Горлівському гайку „Посадка“ і вдень і вночі грали в карти, пили горілку, а ввечері блискали леза ножів. Виселок перебував у владі горілки і коногонів. Сумна слава про них ходила в білому савані по всьому Донбасу.

Це було дуже давно, коли шість годин, тобто початок робіт, визначали приходом старшого штейгера на естакаду; це було тоді, коли на шахті № 1 була тільки одна машина, а в штреках акумуляторні лампи світили, як уже ми сказали, наче гасники у великому порожньому театрі.

... І ось одного разу у штреках спалахнув прожектор. Його засвітили більшовики, його увімкнула партія, що взяла курс на механізацію старого обущого Донбаса... Так починалася технічна революція на шахті. Це було саме тоді, коли завідувач гірничих робіт тов. Калашніков соромився своїх штреків. І ось про це, либонь, варто поговорити докладніше.

2

Почалося це в листопаді 1932 року.

... Коли лезо прожектора розкрало темноту дільниці, Калашнікову стало соромно того бруду, що він побачив у штреку. Йому стало незручно: ніби його побачили у брудній білизні; він попросив небагато часу: щоб привести штреки до ладу.

Електрифікація шахти почалася з освітлення. Робота при світлі, коли доконала все видно, впливає на людей: люди стають лагідніші, рівніші.

Спершу освітили шахтівничі двори і квершлаги горизонтів 640 і 385. Тут сразу стало затишніше, тепліше. Але світло в шахті небезпечне і ризиковане: то більше, на шахті № 1 — одній з глибоко-найнебезпечніших шахт Донбаса. На цих ділянках можна було застосувати вибухово-безпечну арматуру Сіменс-Шукерта. Але просувати її далі не можна було, бо хоч лампа мала запобігливий ковпак, але могла легко розбитися: і тоді оголена нитка нагріву могла стати причиною вибуху.

Сіменс-Шукертові вхід до уступу був категорично заборонений. Освітлення цих дільниць могла розв'язати тільки арматура, що не мала дроту, який живився б стиснутим повітрям. Такою арматурою була арматура Зейпеля. Її пустили в приступ.

Лампа Зейпеля проста і невигадлива. Проте, вона значно складніша, ніж на

перший погляд здається. Уявіть собі справжню електростанцію в мініатюрі — це принцип побудови лампи. В алюмінієвому корпусі лампи містилася повітряна турбіна. На одному валу з нею сидить ротор невеликого генератора перемінного струму. Стиснуте повітря, що надходить в цю мініатюрну турбіну, обертає її, приводить в рух генератор перемінного струму і лампа починає випромінювати потоки світла.

Лампа Зейпеля не боїться газів і зіткнення з ними не викликає ніяких важких конфліктів: вона абсолютно вибухово безпечна. Особливий запобіжний прилад у вигляді мембрани, як тільки поламається скляний ковпак арматури, замикає накоротко контакти генератора і лампа залишається без напруги. Стиснуте повітря, що весь час надходить, продуває лампу і цим запобігає від зустрічі з газом.

...Отак розв'язано проблему освітлення. А поява лампи в приступі зруйнувала всі віковічні традиції: вона вигнала запліснявілі звички і зробила шахтну дільницю цехом.

Світло принесло з собою радість праці і швидкість ізотівського зарубу. Воно заприятелювало з ізотівськими методами роботи, воно допомогло точно вибирати напрямки покладу вугілля і удару. Під час кріплення, краще і точніше відміряєш, а освітлений приступ озброює шахтаря проти попільності, проти небезпеки обвалу. Раніше треба було пильно дослухатися до тиші шахти: ловити кожний легкий тріск — він сигналізував можливість обвалу кріплення. Тепер легко можна помітити найменші тріщини в кріпленні, тепер багато зменшилися поранення, удари: їх породжувала густа темінь у штреках.

Коли на горизонті 385 і 640 стало затишно і тепло від світла, можна було подумати про головне — про відкатку. Вугілля наклали купами в приступах, цим самим заважаючи вибійникові працювати. Десятки „Джульет“, коногонів Конькових не встигали його вивозити. І ось у січні 1933 року вперше порушили розклад шахтарської конюшині. Коні тихо жували корм і відпочивали від батога і свистку коногона. На гори-

зонт [385 прийшов перший електро-
віз.

Він був плоский і невеликий, міцно стояв на рейках, а рухав його один порух держака. Це був початок нової доби — для коней і для людей. У штреках згас коногонів посвист: коні стояли в шахтарській конюшні, дивуючись із свого відпочинку.

Електровіз замінив більше як десятиро коней. Він забирає до 25 вагонів — близько 20 тонн вугілля за один маршрут. Електровіз почав підганяти вибійника, загрожуючи перестоем. Електрифікація розв'язала найскладніше завдання — як подавати пирожняк... Відкатниця легко вмикає вибухово-безпечний зарубник. Тоді рухається стьошка: вона несе на собі кулачки. З поверхні кліть подає порожняк, вагонетки стають на стьошку, кулачки зачепляють вагони за вісь і несуть їх на гору, на гребінь горки. На гребні кулачок іде за обертанням стьошки всередину горки, а вагон зверху котиться за інерцією вниз. А далі вагони чепляються до електровоза і цей потяг рухається до насипки.

Отак десятки рук, зусилля м'язів, втомну працю заступила живуща сила електрики. Ось чому стара, 60 річна шахта пізнала другу молодість: вона розродилася чорним золотом — почала видавати на-гора замість 1600—2450 тонн вугілля на добу.

3

Зверху дали п'ять дзвінків. У кліть сіли люди. Ми несемося вниз. Кругом нас глуха стіна темноти. Двічі проривається крізь цю стіну смуга світла — це з освітлених горизонтів. Ми спускаємося на 640 метрів під землею. Перед нами дивовижне видовище. Стеля штрека здається вища, штрек — просторіший. Ми ідемо вздовж виробіток, наче по освітленій вулиці і дивимось під ноги, вибираємо дорогу рівнішу, чистішу.

Стіни штрека свіжі й охайні. Виробітки пофарбовані у білий колір. Дорога посипана м'яким, світлим пісочком. Наче проходимо невеликий тунель і незабаром за рогом побачимо денне

світло, зелень і сонце. Тут легко радісно працювати.

Ми йдемо штреками, проходимо шахті і безглуздим, недоречним на здається і посвист коногона і напіс сліпа „Джульєта“. Ми йдемо услід за електровозом: він іде на зарядку. Він приводить нас до гаража під землею на глибині 640 метрів.

Два гаражі стоять поруч. З одного дихе теплотою кінського стійла, другого — чути легке хурчання наснажених батарей. І в незначній подробиці підкреслено те нове, що привнесла більшовики на шахту. У конюшні ведуть легкі дерев'яні дверцята, ворота гаража масивні, залізні, їх відкривати важко і незручно...

Біля воріт нової і старої шахти ми стаємо свідками цікавої і значущої зустрічі. Єдиний кінь, що робить в цьому горизонті „Крамар“, забився корчах: він зустрівся з електровозом „Крамар“ несамовито бив копитами, хотів заходити в запряжку і неймовірно хвилювався. Коногон Старовий мучився біля коня; він довго виявляв своє терпіння і заспокоював „Крамара“. Це була важка і неприємна праця.

Машиніст одвіз електровоза: то мимоволі спало на думку порівняння між колишнім коногоном Коньковим і Коньковим машиністом. Перший залузіган і забияка, що в горілці топив свою жагу жити, другий — спокійний і лагідний, кваліфікований машиніст, що пізнав радість високої кваліфікації.

Мені пригадалося оповідання одного інженера шахти про пропащего залузігана, несусвітнього п'яницю коногона Баку. Він майже на смерть засік коня, зняючи на ньому затаєну злість, зрощаючи шахтною ніччю, поганими шахтними коліями і залежністю від них своє заробітку. Його судили. Баку поновився в шахту, коли там було світло і чисто. І в освітленій шахті він, перший залузіган, став першим ударником-коногоном...

Три електровози мчать шахтними коліями. Це не старі колії покривлені покалічені, де часто бурилися вагони. Це — система залізничних колій, і тільки на глибині 640 метрів під землею.

колії неможливі без семафорів, без сигналізації. Вперше в усьому Союзі на цій Горлівській шахті замаячили зелені й червоні сигнальні вогні. І зіткнення поїздів стало неможливе.

На південному квершлагові горизонту 640 устатковано електричну сигналізацію. В напрямку електровозу поставлені ліхтарі з пофарбованими ковпаками. В кожному напрямі дві лампи: зелена — колія вільна; червона — колія невіільна. Стрілочник обертом держака перемикача запалює в потрібному напрямі зелену лампу і тоді автоматично в двох інших напрямках загораються ці червоні лампи.

Шахта стала заводом з середзаводським транспортом, з освітленими хехами. І навіть на горі шахта подібна більше до заводу.

Шахтар стає іншим. Соціалістична техніка, механізми, що потрапляють на шахту, перероджують людей, витравляють звички до горілки, до бруду, до безкультур'я.

Біля входу на шахту — клумби.

Біля входу на шахту квітнуть троянди.

Горлівські більшовики роблять свою Горлівку світлою і чистою. Густі шпалери дерев, квіткові клумби, просторі, чисті й світлі будинки — це те, що народжується сьогодні, що йде поруч з більшовицькою електрифікацією і механізацією.

Ось чому землянка коногона Конькова безлюдна і холодна; ось чому незабаром зруйнують і цей останній музейний пам'ятник шахтарської старовини.

І це зрозуміло. Адже перші хулігани коногони Паньков, Романенко, Острога, Старовойтов — стали машиністами електровозів, кращими ударниками-водіями електровозів на глибині 640 метрів під землею.

ЗАВОД НА ГЕОГРАФІЧНІЙ КАРТІ ПРОЕКТА

НАРИС

С. БОРЗЕНКО і М. ШАРАБАН

На величезній карті, переплетеній синіми жилами залізничних рейок, водогону й електричної мережі, на вигоні від цехів нового заводу крапкою позначено вітряк. Історія вітряка немудра, проте, він свідок подій, на яких варто зупинитися.

1933 року не вистачило дров на сушку нового мартену. Помічник начальника сталеливарного „знайшов вихід“. Узав підводу й поїхав розбирати нікому непотрібний, напівзруйнований, який лишався на терені будівництва, млин. Про це дізнався головний інженер Крамашбуду Л. Х. Копп. Йому зробилося шкода останнього в Краматорівці вітряка. Копп віддав наказ залишити і реставрувати історичну цінність перед лицем новітніх досягнень технічного розуму. Звичайно, головний інженер, своїм підписом беручи під захист історичний експонат, не знав, що, зберігаючи млин, зберігає пам'ятник громадянської війни.

24 грудня 1918 року біля цього млина, на околиці села Штигарівки, перед порожнім, занесеним сніжними кучугурами ланом, на якому тепер бетоною ескадрою, готовою до бою, розгорнулися цехи нового заводу—зібрав нараду—загін червоних райгородських партизан Якова Величка, того самого Величка, помічника начальника сталеливарного цеху, який хотів розібрати архаїчний млин. Цим ми підкреслюємо—багато пролетарів, які на цій землі билися проти білих, петлюрівців і гайдамаків, копали котловани, носили цеглу в тридцятиградусні морози, зв'язували ферми залізних конструкцій, щоб по-

тім, озброївшись технікою, стати біля керма найпотужніших у світі цехів.

Два роди зброї соціалізму—багнет і заступ—в одних руках піднімали зарослу полином ділину, на якій щасливо розрісся Крамашбуд, життєвий згусток сучасності.

Ще недавно на зібранні Штигарівських старожильців баба Орина Іванцовська з гіркотою, як про близьке серцю і загублене назавжди, говорила:

— Як ви не розумієте?—вона провела вузловатою рукою радіус, в коло якого попали всі шістнадцять цехів Крамашбуду,—що на одній землі родили найкращі на весь Донбас гарбузи.

Жінка дивиться крізь чадру приватності і за гарбузом, наповненим копійочним насінням, не помічає—заводу заводів. Жодна крапля крові її не б'ється в алюмінієвих синьожилах заводу. Іванцовська равликом увійшла в Штигарівку, мріючи за черепашням свого паркану пересидіти соціалізм. Проте, зібрання самотників, робінзонада дрібних власників, прізвищами яких квітчасто розписані іконостаси веріт, все це взялося тріскотом, ніби березневий льод, по якому котиться перша хвиля визволені весняної води. Незадовго до війни Краматорське нараховувало 3.000 чол. населення, на початку ж 1930 року—100.000.

Завод переробляє людей. „Кожному овочу свій час“—говорить прислів'я. Услід за гарбузами віджили свій вік славнозвісні штигарівські весілля, розподіли родинного барахла, п'янки в обрамленні смертоносних тваринних бійок. Безладдя дерев'яних конурок

вздовж шляхів над берегами ставків рідкого бруду заміняє математична архітектура п'ятирічки. Не дарма в своїх спогадах позапартійний Яків Величко особливо натиснув, що, будуючи Краммашбуд, в усіх фазах його відчував присутність геніального керівництва тов. Сталіна. Другий позапартійний товариш, слюсар Кравцов, надіславши автобіографію, закінчив її такими словами: „Дорогий товариш Сталін добре пройшовся зі своїм плугом по нашій каменистій краматорській землі, і немає нічого дивного, що на тих борознах зросли небачені, нечувані в світі сади пролетарської індустрії“.

Підсумовуючи автобіографічний матеріал ударників будівництва, напрошується одна, загальна для всіх, але виказана в різних варіаціях конечна фраза:

Генеральна лінія партії, стягуючи світ, проходить через нове Краматорське, побудоване нами.

* * *

Розквіт металургії є один з головних чинників розвитку індустріалізованого господарства країни. Виробництвом та споживанням металу насамперед визначається промисловий розвиток.

Перший початковий варіант п'ятирічки, створений у серпні 1928 року, передбачав випуск чавуну по СРСР на 1932 33 рр. 7.600.000 тонн. Проте, буйний розквіт країни поставив перед металургією вимоги досягти максимального можливих темпів розвитку. На початку 1929 року вищими плановими органами створено програму випуску чавуну на цей термін в 10.000.000 тонн.

Усі галузі промисловості виконали свій план з перебільшенням проти позначень п'ятирічки на 1928-29 р. Це призвело до потреби переглянути п'ятирічний план і змінити його в бік значного збільшення. Виявилось, що виробництво чорних металів, не вважаючи на значний зріст, за рік не задовольнило всіх вимог. Дефіцит чорних металів не зменшився, а навпаки—за-

гострився. Металургія, замість властивої їй провідної ролі, стала гальмом розвитку радянського господарства. Цілком природно, в умовах, коли виробництво неспроможне було позбавитися дефіциту, перегляд п'ятирічного плану почав ставити міцні цифри на білі плями металургії з метою максимального форсування її та забезпечення за нею провідної галузі з обов'язком покриття всіх потреб на метал. Виходячи з цього, Дніпрометз став на шлях широкої реконструкції заводів Південсталі, мислячи під реконструкцією зведення в одну лінію технічних та економічних заходів, спрямованих довести металургійні заводи до сучасного технічного рівня, зберігаючи по змозі чинний основний капітал і прагнучи, щоб собівартість наблизилася до собівартості на нових заводах.

Копітка, в надзвичайно тяжких умовах проведена робітниками Укріпрометзу, детальна розробка даних старого Краматорського заводу, дала висновки, що заперечували реконструкцію, яка при умові ощадження наявного устаткування, не наближала його до технічного рівня заводів Заходу.

Було створено два варіанти розроблених проектів, які, не вважаючи на обумовлені великі витрати грошей, все ж не давали сприятливих технічно-економічних показників, так необхідних молодій нашій країні. Цікаво навести висновок професора Диманштейна, який над питаннями реконструкції працював безпосередньо на місці.

„В існуючий Краматорський металургійний завод раціональне вкладення лише порівняно невеликих коштів з метою капітального ремонту, максимальної раціоналізації устаткування і підтримки наявного основного капіталу. В такому стані завод зможе більш або менш рентабельно працювати приблизно 11 років. Після цього завод, за винятком доменного цеху, повинен або зовсім припинити існування, як виробництво, або зможе функціонувати, як учбово-показовий і дослідний завод для виховання кадрів робітників-металургів.

Для збереження металургійного виробництва в Краматорському в великому масштабі необхідно, поруч з існуючим металургійним заводом, але на новому майданці, збудувати новий машинобудівельний завод типу, близького до стандартного з установкою агрегатів стандартної потужності“.

На підставі цього висновку вперше на заводі при директорі тов. Премудрову, інженер Верхотуров склав оригінальний проект побудови нового заводу потужністю на 30.000 тонн.

Згодом ініціативу заморозили, проект поклали в архів, почали говорити про крамольність самої ідеї. Інженер Гіпромезу Буров виступив з технічним поясненням нездорових явищ, що отруйними грибами зростали навколо проекту. Він заявив:

— Краматорська фантазія є фантазією тому, що створена вона на повітрі, не маючи водних підстав. Басейни річок Торця і Маячки не спроможні напоїти добрий табун коней, а не то що новий завод.

Цим словам повірили і лише згодом виявилось, що різниця собівартості води на одну тонну виробів на користь Краматорського заводу повністю покриває перевитрати на транспортування палива, порівнюючи з усіма донбасівськими заводами.

Деякі фахівці Гіпромезу підтримували побудову нового заводу на 32.000 тонн, але з умовою—старий завод стерти з лиця землі. Ця ворожа пропозиція гостра, ніби обточений з обох боків меч, одним ударом хотіла зрубити два заводи—одним розруйнувати, а другим погратися в карточні хатки, назавжди облишивши його на папері. Все зробилося ясным, коли член Промпартії, професор Чарновський, припертий обвинуваченням до стіни, заявив з трибуни суду—„Я особисто два роки затримував побудову Краматорського заводу, бо вбачав у ньому запоруку максимальної обороноспроможності вашої країни“.

У вересні 1928 року на директора заводу призначили І. Т. Кирилкіна.

Він твердими ногами старого більшовика відшукав потрібний, щоб не провалитися, ґрунт і відразу ж підняв завалене на землю питання побудови Краммашбуду. Знову розгорілися пристрасті, з'явилися пляшки і аматори лізти в них.

Кращим місцем розташування металургійного заводу є система зрівноважених вантажопотоків між базами металургійної сировини (рудної та вугільної) та з погляду розвитку готової продукції (риночна орієнтація, порожняковий перебіг). Цим вимогам цілком відповідає Краматорське. Проте, лише тверде рішення ВРНГ СРСР за підписом тов. Рухімовича усунуло з прямого шляху фахівців, здатних розіграти в біліард першу-ліпшу важливу справу. Їх виривали обережно, ніби знівечені зуби із здорових щелепів, підбираючи на їх місця молодих інженерів, створених і вихованих Радянською владою, які потім ділом довели захист нового заводу.

Наприкінці 1928 року група інженерів під головуванням Л. Х. Коппа виїхала закордон складати проекти заводу. Орієнтація на американську стандартність відпала; орієнтацію взято на Германію, де аналогічними фірмами з випуском подібних виробів фірми: „Круппа“, „Демаг“, „Манн“. „Було жахливо їхати в злиденну Європу, в країну, де нараховується безліч безробітних з вищою освітою, з Краматорська, де так важко добути робочі руки“,—говорить інженер Вивірковський.

„В Гамбурзькому порту стояло без діла двісті пароплавів—жахливе кладовище живих кораблів. Ми привезли роботу німецьким робітникам. Першим нашим знайомцем був архітектор, який віддав свої останні гроші, щоб закінчити школу лакеїв“,—говорить другий інженер.

Перший проект з випуском 35.000 тонн виробів на рік було закінчено в лютому 1929 року. Проте, його тричі довелося переробляти. Він зростав, ніби молодик у комсомольськiм поході, поки не досяг зросту на потужність в 150.000 тонн устаткування та 70.000 тонн якісних надібків.

Проект мав величезні труднощі. У ньому було щось загальне з арктичним походом на північ. Жоден закордонний фахівець не торкався такого велетня, до нього не було шляхів, їх треба було відкривати і за це не без успіху взялися радянські фахівці: професори Пільняк, Григорович, інженери Копп, Вівірковський, Гамай та німецький консультант Пюрмюллер. На добір чесних людей витратили два повних нетерплячки швидких, ніби один день, місяці.

Потрібно було чимало технічної сміливості, повнокровної фантазії, буйної старанної перевірки, поки накреслили перший вірний ескіз. Дві третини заводу запроєктовано в Берліні.

Треба було поспішати. Цього вимагав ЦК партії і особисті листи т. Орджонікідзе, побудова заводу перерубувала віршовку нашої залежності від закордону. Досі було заведено складати промзавдання, ескізний проект, остаточний проект і рисунки. На першій технічній нараді на пропозицію т. Коппа, вирішили позбавитися баласту, відкинути геть ескізний та остаточний проекти і відразу ж, маючи на руках промзавдання, почали складати генеральні плани розташування цехів і обопільного їх пов'язання та ескізні проекти цехів, і вже за ними почали будувати робочі рисунки. Це було небачено і сміливо, ніби будування будинку, починаючи з даху. Більшовики рухалися проти течії, робилося цікаво і їм провіщали долю, яку в свій час міщани пророкували братам Райт.

Нова система забезпечила проведення робіт на площадці раніш, ніж остаточно закінчили проект; у наслідок цього багато виграли часу.

Німецькі колеги зустрічали реготом наших інженерів, переглядаючи їхні проекти.

Наводимо спогад Л. Х. Коппа:

— Мені пам'ятається типовий момент знайомства з одним німцем — директором вірдевого в світі заводу. Він знав економіку і техніку нашої країни. Одного разу, перебуваючи у нас у гостях, німець сказав: „—Пани росіяне, я прочитав усю класичну літературу Європи, проте кращої казки за ваш п'ятирічний

план я ще ніде не читав. Я вам покажав свій завод в оголенім вигляді лише тому, що певен—ви займаєтесь милою фантазією і ніколи не повторите те, що зробив я“.—Німецький буржуа помилвся...

Розмах проекта німцям, які не соромлячись заявляли: „Ми стоїмо на голови вище над усе“ виявився не під силу. Таких цехів не було в Німеччині, які вперті більшовики пропонували створювати для якоїсь пустельної Краматорівки, яка на міжнародних картах розмальованих у Женеві, не мала навіть свого макового зерна.

Перший це визнав доктор Грісман, президент Крупнівських металургійних заводів. Було боязко виказувати фатальну думку почесним колегам, вкритим попелом слави, про те, що їх формули і їх рисунки, під якими, ніби під знаменами, довгий час ішли передові розуми людства—схожий на боксера Копп—розглядає ніби старі фоліанти або гравюри, укриті архаїчним пилом.

Більшовики виходять на передові лінії бою, даючи позиції провідній технічній думці Німеччині. Хтось намагається гальмувати, викидаючи гасло— „Немає рації працювати над створенням нездійсненого“—але опір нездатний перебороти рух. Крадці інженери Берліну і Рейну перенесли свій досвід в будинок по Мюллерштрассе на проектні столи Крамашбуду, до яких вечорами долітає свіжий рокіт грози: — Heil Moskau!

Уперше традиції культу мертвих, традиції бездушної машинної цивілізації, де людина є довічно мала величина, додаток до машинно-автоматної системи, одержали поразку на радянських технічних нарадах у кабінеті по Мюллерштрассе в питаннях коефіцієнтів використання промисловості. Максимальні коефіцієнти холодної обробки в Німеччині сягали 60%, тоді як проектний групі ВОМТ завдав проектувати завод з коефіцієнтом 80%. Понурий скептицизм економічної кризи, перед якою навіть не встояла світла голова Пюмюллера, був розбитий щент полум'яним дізнавальним оптимізмом більшовиків.

21 червня 1929 року голова комісії головмашинобудівництва, він же директор Краматорських заводів т. Кирилкін виїхав закордон з метою ознайомлення з виробництвом фірм, що їх, виходячи з спорідненої номенклатури, можна використати для технічної допомоги.

Товариш Кирилкін побував у Берліні, Магдебургу, Бюссельдорфі, Дизбургу, Ессені на заводах старих псів капіталу Манна, Круппа, Демага. Він придбав дозвіл використати увесь технічний досвід удосконалень та патентів, а також склав договори на постачання Краматорському та Уральському машинобудівельним заводам взірцевих виробів та устаткування. Він домовився з фірмами про розробку проектів агрегатів та придбання конструктивних робочих рисунків. Під керівництвом т. Кирилкіна радянські інженери, використовуючи консультацію закордонних фірм, добирали різноманітне устаткування. Дбирали товариші: Копп, Вивірковський, Гамай, Цюрмюллер. Устаткування мартенівських печей добирав професор Пільняк. Пси капіталу буквально билися за радянські замовлення, завдаючи один одному непоправних ран. Криві діаграми конкуренції в даному випадкові підводилися прямо стовпами шибениці, на які кожен капіталіст намагався зашморгнути сусіду.

Величезний важкий з різко окресленими рисами, придержуючи голену на німецький кшталт голову, А. Х. Копп ходив цехами Круппа в Барбеке. Його супроводив крупнівський головний інженер Леман, в усьому боючись плагіату, не знаючи, що Копп більше за все ненавидив копій, будучи людиною з сміливою фантазією і сміливої творчої думки. Позапартійний інженер розказував німцям про керівництво залізної партії, яка веде героїчний, здатний на величезні офіри, творчий організуючий клас пролетаріату, без якого всі його мислі, фантазія і проекти справляли б справжній математичний ноль, бо лише цей клас зміг перетворити його творчий порив у дію, забезпечуючи матеріальними та ідейними силами.

Синьжили туші, покладені на ватманський папер, несли в собі перші

кульки гемоглобіну динамічного руху заводу, цього бойового арсеналу чорної металургії.

Остаточний проект одволикав завод, що мусив задовольнити потребу в металургійному устаткуванні Союзу на 44% і потребу півдня та центра СРСР на 70%, змінюючи до невпізнання економічний ландшафт країни, пролетаріат вживав космічні брили неймовірних цифр. Новий краматорський завод проектувався з розрахунком задовольняти вимоги металургії півдня

в доменному устаткуванні	на 70%
вальцівному	„ 60%
газо-машинах	„ 85%
підймальних механізмах	„ 55%

Після остаточного пуску завод мусить вживати щороку більш як 100 мільйонів кіловат-годин електроенергії. Ці цифри нівелювали перші робочі рисунки; вони вимагали 225 зводів для нових цехів вантажепідймальністю до 350 тонн (21.000 пудів).

Цифри турбували тов. Кирилкіна, новий завод при семигодинному робочому дні в дві зміни вимагав 21.000 робітників і службовців, серед яких 2.000 інженерно-технічних працівників. Про них думав директор, перехреснюючи своїми шляхами Європу, торгуючись, натравлюючи один на одного капіталістів, підбираючи високоякісних фахівців, викинутих за борт нахиленого капіталістичного корабля.

А тим часом поки в Берліні проектувалися перекриття цехів, на Краммашбуд уже йшли в швидких поїздах рулони рисунків для фундаментів і колон. Їх вивчали будівники і вже краший бетоняр Союзу Павло Мовлев переносив досвід ХТЗ в пустелю, над якою блискавкою бився червоний стяг Краммашбуду.

18 квітня 1930 року президія ВРНГ затвердила проект, найважливіший етап між плануванням і будівництвом було закінчено. Того ж таки дня т. Орджонікідзе мобілізував тов. Коппа, який тієї ж ночі виїхав головним інженером на будівництво.

ЧЕРВОНА АРМІЯ ЧЕКАЄ ВЕЛИКИХ ТВОРІВ

І. ЩЕРБИНА

I

23 лютого 1934 року — Червоній армії минуло шістнадцять років.

Молода наша армія, як молода країна Рад. 16 років — це зовсім невеликий відтинок часу, коли міряти життя старими темпами і дивитися на рік, як на звичайних 12 місяців.

А в нас, у більшовиків — кожний місяць — роки, бо місяць більшовицьких темпів творить чудеса, п'ять років вкладаються в чотири, і кожний з років після Жовтневої революції приносить нові перемоги — велетні індустрії, досягнення в соціалістичній перобудові села, зріст культури і культурності.

На XVII з'їзді ВКП(б) партія підвела підсумко величезної роботи в справі здійснення генеральної лінії партії.

„Соціалістичний уклад є безроздільна керівна і єдина командна сила в усьому нашому народному господарстві“.

„Країна стала міцно і остаточно індустріальною країною“.

„З країни дрібного одноосібного сільського господарства СРСР став країною колективного крупного механізованого сільського господарства“.

„Доведено на досвіді нашої країни, що перемога соціалізму в одній, окремо взятій країні є цілком можлива“.

(З доповіді т. Сталіна на XVII

16 років тому була царська Росія — одна з найвідсталіших країн світу.

Минуло лише 16 років. Але хіба пізнаєш країну?

Волею більшовицької партії, очоленої великим Леніном, а останнє де-

сятиріччя найкращим його учнем — геніальним, мудрим вождем партії і світового пролетаріату т. Сталіним — ця відстала країна перетворилася на країну передової техніки, найбільшого в світі сільського господарства, що непохитно уgruntувалося на соціалістичному шляху.

Замість старої царської, відсталої, затурканої Росії — тюрми народів, жандарма контрреволюції — утворився великий Радянський Союз, цитадель світової пролетарської революції, батьківщина трудящих цілого світу, країна, що відіграє велетенську роль у міжнародному житті.

У той час, як у капіталістичних країнах дедалі зростає безробіття, зубожіння, голод трудящих мас, — у радянському Союзі „впевнено і радісно дивиться кожний робітник і колгоспник на своє майбутнє, ставлячи дедалі підвищені вимоги до знання і культури“ (з резолюції XVII з'їзду ВКП(б) на доповіді т. т. Молотова і Куйбишева).

Ведучи нещадну боротьбу з класовими ворогами та їхніми агентами — опортуністами, трудящі нашої країни, під керівництвом комуністичної партії та її бойового штабу — Ленінського ЦК на чолі з організатором і натхненником більшовицьких перемог — Сталіним, невпинно ідуть вперед, здійснюючи накреслену XVII з'їздом ВКП(б) програму другої п'ятирічки, п'ятирічки побудови безкласового соціалістичного суспільства.

Разом з усією країною зростала і міцніла Червона армія.

За 16 років пройдено велетенський шлях боротьби і перемог.

1917 — 1921 роки. Червона гвардія, боротьба з Корніловим, Каледінім, Красновим, перемоги над Денікінім, Юденічем, Колчаком, над німецькими імперіалістами, гетьманом, Петлюрою, білополяками, Врангелем, перемога над куркульськими бандами, над інтервенційністським французьким, англійським, японським військом.

Героїчна боротьба під час громадянської війни. Хіба її вкладеш у тісні рядки статті, коли кожний епізод вимагає томів.

У тяжких обставинах руїни, голоду і холоду, під вогнем ворога, будувалася Червона армія. У цій боротьбі вона міцнішала, зростала, перемагала класових ворогів.

Історія кожної частини, — історія героїчної, нечуваної своєю силою боротьби робітничого класу, підтриманого масами трудящого селянства, за право будувати нове життя — без поміщиків і капіталістів, без експлоатації людини людиною.

Та героїчні не тільки часи громадянської війни. Героїчна вся історія Червоної армії.

Її „буденне“ життя після 1921-22 років — це велика творча робота, серйозна, глибока учба, боротьба за опанування нових, складних форм сучасного бою.

По закінченні громадянської війни проведено кількісне зменшення Червоної армії, її реорганізацію. Ліквідовано плінність складу, внесено чіткість у взаємини поміж центром і місцями, рішуче поставлено питання про підсилення дисципліни, змінено всю систему постачання армії, перевірено начальницький склад, опрацьовано основні найважливіші статuti Червоної армії. Зроблено рішучий крок до посилення техніки. Ряд змін зроблено в організації частини. Величезну увагу приділено перепідготуванню начскладу.

Політичне зростання начальницького складу, зростання впливу партії в армії, збільшення числа партійців серед начскладу дали змогу перейти до єдиноначальності.

Поряд і в рівень із зростанням цілого СРСР зростала і Червона армія.

На базі індустріалізації країни стало можливим розв'язувати завдання технічної реконструкції Червоної армії, так потрібної тепер, коли капіталістичний світ невпинно прагне над удосконаленням своєї військової техніки.

Червона армія зросла, стала могутньою, грізною для капіталістичного світу силою.

Червона армія з армії відсталого перетворилася на армію передову. У промисловості утворено виробничу базу, що може виробляти всі сучасні технічні засоби боротьби.

Боездатність Червоної армії надзвичайно виросла, незмірно виросла обороноспроможність радянського Союзу.

Шлях Червоної армії від закінчення громадянської війни до своїх 16 роковин сповнений боротьбою за піднесення обороноспроможності нашої соціалістичної країни.

У цій боротьбі Червона армія викувала десятки тисяч героїв — ударників бойового і політичного навчання, що показують зразки дійсно революційного ставлення до своїх обов'язків.

У сучасній армії більш, ніж коли, вимагається залізна революційна дисципліна.

Армія повинна бути організована і вихована на ґрунті точних, швидких і погоджених дій усіх її складових частин і кожного бійця зокрема.

У військовій справі, де військового часу розв'язується питання про життя сотень і тисяч трудящих, де йде мова про забезпечення незалежності нашого Союзу, порушення дисципліни є величезний злочин.

Дисципліна у Червоній армії повинна виробити в кожного військового службовця витриманість, твердість, волю, спритність, готовість до саможертви, уміння підпорядкувати особисті інтереси загальним.

До своїх 16 роковин Червона армія має право рапортувати і рапортує величезними досягненнями у зміцненні і піднесенні військово-революційної дисципліни.

Нова техніка, яка до нашої армії уже прийшла і йде, зобов'язує червоноармійців і, насамперед, начальницький

склад по бойовому взятися за навчання, за здійснення сталінського гасла: „більшовики повинні опанувати техніку“.

Кожен червоноармієць щоденно героїчно працює над вивченням військової техніки, що сьогодні є на озброєнні РСЧА.

„Наше завдання — якнайкраще використати нашу техніку. Це стосується до всіх видів зброї, це стосується і до гвинтівки, бо ми навіть і від гвинтівки не взяли всього того, що могли взяти, не кажучи вже про кулемети та артилерію. Ми мусимо по справжньому опанувати техніку, як більшовики, і в авіації, і в застосуванні танків, у питаннях протитанкової оборони та інших ділянках“.

(Хаханьян).

„Тепер ґрунтовне, основне питання та вимоги партії до Червоної армії — це піднесення технічного військового рівня всіх кадрів нашої армії, цебто створення спеціалістів, людей, що знають справу, що вміють керувати справою і на цій базі підносити армію на вищий ступінь“.

(Якір).

Опанувати сучасну військову техніку не легко. Водій бойової машини, — це не шофер, який засвоює мотор, правила використання машини, вміння ходити за нею. Водій бойової машини — боєць, що повинен досконало знати, як використати машину в різних умовах бою, як скерувати мотор, щоб дати своїй частині перемогу над ворогом.

Але мова ходить не лише про танк, літак, про найскладнішу військову техніку. Умови сучасного бою вимагають багато нового в стрілецькій справі, іншого, ніж до цього часу, ставлення до гвинтівки, кулемета.

Військова наука — одна із найскладніших наук і засвоїти її неможливо без напруженої більшовицької роботи, без нещадної боротьби з найменшими проявами неорганізованості, неповоротливості.

Насиченість Червоної армії технікою, що сталася в наслідок величезних ус-

півів соціалістичного будівництва в нашій країні, внесли ряд серйозних змін у тактику, ускладнила завдання партійно-політичної роботи, висунула нові вимоги до червоноармійців і особливо начальницького складу.

Гасло партії про опанування техніки вимагає в умовах Червоної армії напруженої роботи, спритності, ініціативи, високого культурного рівня. Сучасні складні форми бою, коли в дію вводиться величезна кількість техніки, вимагає, особливої волі від усіх бійців і, насамперед, від начальницького складу.

Наслідки 1933 року яскраво показали, що Червона армія під більшовицьким керівництвом Революційно-Військової Ради СРСР, на чолі з непохитним, загартованим у боях більшовиком, залізним наркомом Ворошиловим, швидкими темпами опановує нову техніку.

Висота 150 — найвищий показник бойового і політичного готування — завойована. Щоправда, це висота 1933 року. Життя висуває нові складні вимоги. Бойовою технікою треба орудувати ще краще, бездоганно. Нечуваний зріст небезпеки нової війни і, насамперед, контрреволюційного походу імперіалістів проти СРСР вимагає рішучої боротьби за ще більшу якість бойового і політичного готування Червоної армії. Але зроблено уже багато, і це дає гарантію, що й нові завдання, поставлені на 1934 рік, будуть здійснені.

Червона армія — велика політична школа. Політичні навчання, широко розгорнута масова робота, добре устатковані клуби і бібліотеки червоноармійська преса — все це поставлено на службу класового з'єднання і політичного виховання бійця та командира.

Бійці і начальницький склад, ані на хвилину не послаблюючи уваги до питань бойового та політичного готування, ведуть величезну роботу над здійсненням планів соціалістичного будівництва. Немає такої господарсько-політичної кампанії, осторонь якої стояла б Червона армія. У листах додому, до своїх знайомих, на зустрічах із шефами — робітниками, перебуваючи на селі, — всюди роз'яснювальною робо-

тою і своєю безпосередньою участю червоноармійці і начальницький склад пропагують генеральну лінію комуністичної партії, борються за найкраще здійснення директив партії та радянської влади, показують справжні зразки класової свідомості.

„В період мирного будівництва Червона армія є не тільки військова школа для сотень тисяч молодих пролетарів, селян, а школа культури, соціалістичного будівництва, звідки виходять передовики ударники, будівники соціалізму та борці за радянську владу“ (ЦК ВКП(б).

До своїх 16 роковин Червона армія прийшла непомітно з'єднаною навколо комуністичної партії та її лєнінського ЦК, на чолі з тов. Сталіним, з великими успіхами в боротьбі за генеральну лінію партії, за зміцнення високої революційної дисципліни, за опанування техніки, за нові висоти бойового удосконалення.

Ці успіхи — наслідок більшовицької загартованості армійської партійної організації, ударної роботи начальницького складу і червоноармійців, наслідок широко розгорнутого соціалістичного змагання, наслідок дійсного героїзму бійців, командирів, політробітників.

Сірого, казенного, ідіотського життя старої казарми нема, як нема і старої казарми. В частинах робітничо-селянської Червоної армії кипить бадьоре, радісне життя активних будівників соціалізму, творча робота над зміцненням обороноспроможності нашої країни.

„Буденне“ життя молодого робітника і колгоспника, покликаного до Червоної армії, — це боротьба за підрозділ без дисциплінарного порушення, за чікість, організованість, боротьба за культуру і культурність, за досконале опанування стрілецької справи і тактики, за найвищі показники фізичного виховання, за безаварійне водіння танка, літака, за опанування нових висот бойового і політичного готування.

Така наша армія сьогодні — велика сила, непомітна підпора диктатури пролетаріату.

II

Червона армія заслуговує на відображення в широких художніх полотнах. Героїка громадянської війни і творчих буднів бійця та командира дає безліч прекрасних тем.

„Червона армія не тільки перемагає на незчислених фронтах громадянської війни, не тільки незламний охоронець кордонів великого СРСР, — Червона армія — потужна школа виховання відданих будівників соціалізму, найнадійніших культурних кадрів соціалістичного суспільства. Ось у чому невичерпне багатство усього потужного, глибокого джерела творчого надхнення для письменника — більшовика.

У парторганізації Червоної армії серед тих, хто проводить і здійснює в лавах Червоної армії генеральну лінію партії, її лєнінського ЦК, хто бореться за її перемогу проти шовіністів і дворушників, проти контрреволюційного троцькізму і правих опортуністів — серед більшовицької організації Червоної армії найбагатшій зразки збірного типу героя нашої бойової соціалістичної доби“ (Ів. Кулик)

Безперечно, це так, і тим болячіше стає, коли подумаєш, що літератури про Червону армію так мало, що вона далеко ще не стоїть на тій висоті художнього рівня, на якій повинна бути.

Література заборгувала Червоній армії.

„Тільки героїчні сторінки громадянської війни та ролі її в Червоній армії знайшли більш-менш широке відображення в літературі. Але ж пізніші етапи, які визначають колосальний ідейний зріст, велетенське технічне зміцнення, поширення питомої ваги Червоної армії в цілому процесі соціалістичного будівництва, — ці етапи надто мало охоплені нашою літературою“.

(С. Щупак).

¹ З привітання 9-й окружній партконференції Української військової округи.

Героїка громадянської війни більш відображена в літературі. Тов. Щупак має рацію так говорити, але до його слів треба внести посутню поправку.

„Бастилія божої матері“ та „Ранок“ І. Микитенка, „Загибель ескадри“ — О. Корнійчука, низка поезій Л. Первомайського, І. Кулика, Я. Городського, „Контр-удар“ І. Дубинського, перші твори І. Кириленка, „Голубі ешелони“ та „Право на смерть“ П. Панча, „Рядовий революції“ Д. Галушки, ряд оповідань А. Пятяка — це безумовно цінний вклад у художнє відображення історії громадянської війни. Проте, нас це ніякою мірою задовольнити не може. Зроблено занадто мало. Героїка громадянської війни на Україні, боротьба пролетарів Донбасу, Харкова, Києва та інших індустріальних центрів, червоногвардійські робітничі загони, керовані комуністичною партією, червоні партизанські загони, роль більшовиків у збройній боротьбі, героїчні бої і походи 44, 45 стрілецьких, 1-ої кінної дивізії, — не показані ще як слід.

Хіба відображено в українській художній літературі Перекоп, славетний південний похід групи Якіра, бої кивських арсенальців? Не можна ж вважати за художній показ Перекопу „Кримом“ М. Йогансена, у якого

.....
Йшли сірі маси, як один,
На Перекопу форт останній.
Вмирали і вставали знов
Спід хвилі буйні баламути
І в море, в матір, в бога, в кров
Гатили недобитий бутор.

А хто писав про Перекопські бої? Про Перекоп ми маємо лише поезії М. Йогансена та „Перекоп“ блаженої поетичної пам'яті К. Заїжджого.

З наведених рядків Йогансенової „поезії“ досить видно, які глибокі емоції можуть викликати оті „сірі маси“, що гатили „в море, в матір, в бога, в кров“. Про Заїжджого ж і говорити нічого. Тарабарщина „Перекопу“ — нічим не краща від його ж славного „Трубобуду“.

У художній літературі не показано, як у складних умовах громадянської війни партія здійснювала ленінську національну політику, не розбито націоналістичних теорій про відмінність Червоної гвардії на Україні від усієї Червоної гвардії, про особливе походження частин, що утворилися і боролися на Україні, контрреволюційного романтизування Запорізької січі тощо.

А це серйозний прорив, особливо коли врахувати, що на „показі“ громадянської війни активізувалися контрреволюціонери типу Хвильового, Ялового. Наскрізь націоналістична „Кіт у чоботях“, „Солонський Яр“ та інші „твори“ Хвильового, літературні вправи на оборонну тематику Пилипенка, Ткачука та інших — ще лежать на книжних полицях.

А крім них є ще і „Горбате життя“ Слісаренка, „Чотири шаблі“ Яновського, і багато інших книжок, що висвітлюють громадянську війну з націоналістичного погляду, перекидують події, затушковують роль комуністичної партії та робітничого класу.

Отже, як бачимо, навряд чи можна цілком погодитися із спокійним твердженням т. Щупака, що „героїчні сторінки громадянської війни та ролі в ній Червоної армії знайшли більш-менш широке відображення в літературі“.

Та все ж дещо, і не мало, про громадянську війну в українській художній літературі є.

На цій ділянці, хоч і є заборгованість, та вона значно менша, ніж на ділянці показу сучасної Червоної армії.

III

Червона армія після військового періоду аж до 1930 року зовсім не була відображена в художній літературі.

Ми не враховуємо повісті О. Донченка „Золотий павучок“. Критика цілком правильно поставилася до „Золотого павучка“, визначивши неправдивість повісті з художнього боку, штучність її змісту, схематичне розгортання в ній сюжету. Проте, такої характеристики для „Золотого павучка“ замало. По суті це — наклепницький твір на Чер-

вону армію, зокрема на її комсомольську організацію.

Червоноармійська громадскість засудила „Золотий павучок“, як твір, що не має нічого спільного з Червоною армією.

На літературному суді, організованому 1929 року клубом Н-стр. полку, тов. Ковтун — червоноармієць, комсомолец так висловив своє ставлення до повісті:

„Донченка Червона армія не цікавить, він говорить про неї лише для того, щоб показати Наталю, Зізі, Соню та горе-комсомольців Базилевича і Шпака. Книжка шкідлива. По ній не можна виховувати бійця, вона перекручує дійсність, показуючи армійський комсомол в особі зрадника Шпака“.

Ця характеристика безперечно правильна.

Лочаф свого часу чітко сказав, про „Золотого павучка“ — Донченка, „Намет ч. 5“ Колесніченка та „На маневрах“ Демчука, — як про речі шкідливі. У них Червону армію показано в кривому дзеркалі любовних пригод підозрілих осіб, а в „Наметі ч. 5“ прямо пропагуються куркульські витівки, наклепи на бійця і командира.

На превеликий жаль, довгий час ці „твори“ були єдиними про сучасну Червону армію.

Чим пояснити таку відірваність художньої літератури від оборонної тематики, від життя Червоної армії, чим пояснити, що аж до останніх років сучасна Червона армія не була відображена в художній літературі? Залезало це, насамперед, від самих людей, зокрема від армійських політичних органів, що не спромоглися повести відповідної роботи серед письменників, не створили умов, щоб зацікавити їх життям Червоної армії.

Але справа не лише в цьому.

1922-23 р. р., по закінченні громадянської війни, почалася демобілізація Червоної армії. Партія рішуче поставила питання про відбудову народного господарства. Нашу країну почали один по одному визнавати капіталістичні уря-

ди. Почався період „мирного перепочинку“. Увагу всієї громадськості зосереджено на питаннях господарського порядку. Радянська література (ми беремо основні тенденції) перебудовується, переходячи з тематики громадянської війни на тематику соціалістичного будівництва. Перебудова ця була нелегка. Вона вимагала чіткого розуміння господарської політики партії, глибокого вивчення процесів, що проходили в нашій країні. Червона армія в уяві основної маси письменників одійшла на другий план. Товариші не зрозуміли політики партії в галузі зміцнення обороноспроможності СРСР. Серйозні і глибокі процеси, що проходили в Червоній армії в зв'язку з перебудовою системи керівництва нею, системи комплектування, в зв'язку з переходом на територіальну систему, з величезною роботою щодо перекваліфікації на складу, лишилися непоміченими для радянської літератури.

Червона армія приковувала до себе увагу літератури лише під час свята. Тоді мимоволі доводилося відриватися від „поточних справ“ і віддавати „дані“ питанням оборони країни.

З'являлися іноді окремі нариси, оповідання, вірші, але й то більше про героїку громадянської війни, про минулі події.

Доба реконструкції нашого народного господарства, велетенські перспективи першої п'ятирічки, цілком природно, особливо захопили всі найкращі письменницькі сили. Зовсім не випадково в цей період припадає розквіт індустріальної тематики. Дніпрелъстан, ХТЗ, Донбас, соцзмагання і ударництво, соціалістична перебудова села, загострення класової боротьби — приковують увагу літератури. Але в цей час проходить ще далі відсування радянських письменників від оборонної тематики, хоч міжнародні події, зокрема Далеко-Східня авантюра білокітайців, рішуче нагадують про потребу повернутися лицем до Червоної армії, до питань оборони країни взагалі, хоч партія, яка весь час невпинно дбала про Червону армію про зміцнення і підвищення обороноспроможності

Є. С. Зернова

Наступ танків

Художня виставка — XV років РСЧА

країни,—підкреслює, що капіталістичний розвиток в цілому виявив тенденцію скоротити історичні строки мирного „перепочинку“, наблизити нову смугу великих імперіалістичних воєн і створює пряму небезпеку імперіалістичного нападу“, хоч у постановках 16 з'їзду рішуче поставлено завдання:

„Засередити увагу партії і ще більше мобілізувати всі сили робітничого класу і бідняцько середняцьких мас селянства на зміцнення обороноспроможності СРСР, моці та боєспроможності Червоної армії, морського і повітряного флоту“.

Ряд серйозних міжнародних подій 1929-30 р. не привернув уваги художньої літератури до оборонної тематики. Відхід од неї продовжувався. Навіть демобілізований червоноармієць — фігура, яку аж ніяк не можна обминати, коли говориш про соціалістичне будівництво в місті і на селі, почав випадати з художніх творів останніх років. Велетенський розмах індустріалізації країни, цієї основної бази для підвищення обороноспроможності, так само рідко кого наштовхував на думку про підсилення уваги до питань оборони.

Художня література про Червону армію жевріла лише в її надрах. Літературні сторінки червоноармійських газет, невеличкі збірки оповідань, нарисів, віршів, пісень — все це зростало з кожним роком, але це були вправи початківців, що мали енергію, запал, але надто слабу кваліфікацію. Багато товаришів починали писати, незабаром кидали, бо зростати самотужки в умовах одриву від літературної дійсності занадто важко.

Такий був стан до серпня 1930 року, до організації Лочафу. Група письменників і партійно-політичних робітників Червоної армії в своїй першій лочафівській декларації різко підкреслили відставання художньої літератури від завдань оборони країни.

„Духом непримиренної класової боротьби повинна проїнятися вся наша художня література, а в тій боротьбі на величезне місце маємо поставити

ми завдання — висвітлити нашу армію і флот, що грудьми своїми боронили і боронитимуть СРСР у збройній боротьбі.

Але хоч які ясні й прості ці думки, ми ще й досі не можемо похвалитися, що героїчна боротьба червоних бійців їх незрівняні зразки хоробрості й відданості пролетарській революції мають такі ж незрівняні зразки в художньому слові.

Все, що досі створено нашими силами, — лише блідий відблиск цих яскравих подій, лише малий відгомін великої класової боротьби.

Та якщо героїка громадянської війни все ж відбилася в художній літературі, цього ніяк не можна сказати про напружену працю в Червоній армії і флоту відбудовної доби і тепер, під час посиленого наступу на класового ворога, суцільної колективізації і велетенських темпів розвитку промисловості. Література не говорить про те, як живе червоноармієць у себе в казармі, як він навчається, як орудує високою технікою своєї новітньої зброї, як поєднує в своєму навчанні працю коло своєї загальної освіти, як повсякчас тримає зв'язок із своїм класом. Такої літератури ще зовсім не створено“.

Проведена під керівництвом ЦК КП(б)У і Політуправи УВО організаційна, масова і творча робота Лочафу почала давати свої наслідки. Цивільні письменники, відвідуючи частини, перебуваючи в таборах, на маневрах, ознайомившись з основними завданнями будівництва озброєних сил нашої країни наблизилися до Червоної армії, стали більше цікавитися її життям, зрозуміли, що в сучасних складних міжнародних обставинах не можна не працювати над оборонною тематикою. В наслідок цього повороту з'явився ряд творів і про імперіалістичну та громадянську війну, і про сучасну Червону армію.

Але відірваність протягом довгого часу цивільних письменників від Червоної армії позначилася на їхній творчості. Виявилося, що письменник, який навіть учора повернувся з Червоної

армії, сьогодні її не знає і тому часто-густо не розуміє складних процесів, що в ній проходять. Звідділя — поверховість у відображенні життя частин, невміння вхопитися за основні питання.

М. Йогансен одверто признається:

„Коли, лаштуючись до таборів, я обмірковував, які такі можуть бути герої бойового і політичного готування, то ця назва видавалася мені не зовсім ясною. Ми звикли до героїв, що ведуть полки в пороховому диму, або ми маємо уявляти собі героїв праці. Але „герої учби“ нам не легко собі уявити“ („В Донбасівській дивізії“, Альманах „На чатах“ № 2 стор. 11).

Зовнішні ефективні моменти з життя Червоної армії часто-густо заслоняють у творах того часу основне, найважливіше.

Надто характерний щодо цього нарис Ю. Смолича „Вона“.

Смолича відряджено було до однієї авіочастини УВО. Авіація — найскладніший вид зброї. Робота там напружена. Опанувати нову авіаційну техніку нашим молодим літунам і інженерам при сучасних складних формах бою не легко. В кожній частині є свої Чухновські, які, не зважаючи на труднощі, домагаються велечезних наслідків у бойовому готуванні, не маючи жодної аварії, жодної несправності мотору.

В авіації розгромлено теорію про „неминучість, при певній кількості польотних завдань, аварії“.

У нашій авіації остаточно знищено погляд на літуна, як на „сверхчеловека“. Наш літун скромний герой, який на найвідповідальнішій ділянці бойового готування відважно, по більшовицькому, без чванства бореться за здійснення директив партії та революційної військової Ради.

В авіаційних частинах, як ніде, розгорнуто раціоналізацію і винахідництво. Червона авіація має колосальні досягнення, але даються вони шляхом невтомної боротьби за залізну військову революційну дисципліну.

В той час, коли т. Смолич був у частині, трапився ряд яскравих подій,

надто характеристичних для нашої авіації. Та все це лишилося поза увагою письменника. Йому кинулася в очі, здивувала, захопила... штабна карта.

„Операцій сподівалися під ранок. Під ранок першого дня маневрів.

Але ще з вечора комбриг заперся з нею наодинці. Під його дверима намагалися не галасувати, не гримати чобітьми.

Комбрига ні в якому разі не можна було турбувати, коли він запирався з нею.

Комбрига любили й шанували. Її — шанували і трохи боялися. Новаки перед нею губилися. Та всі чудово розуміли, що „боятися“ її нічого. Хіба ж вона не найкращий друг літунів.

Нарешті комбриг вийшов. Він залишив її на мить, щоб закликати до себе штаб. І цілий штаб, тільки й чекавши на це, потовпився до неї, обступив її, нахилився до неї.

Вона розповідала їм про розташування „ворожих“ сил.

З її живої, барвистої й образної розповіді картина „ворожих“ дислокацій виразно стала перед командирськими очима.

І вона — своєю мінливістю, своєю непостійністю — надихатиме бійців до дальших героїчних операцій.

О, вона — мінлива і непостійна. Вона міниться щопівгодини, щоповороту кожного розвідувального літака. Червоні та сині смужки й плями вихоплюються і зникають на її обличчі, за зміною наших і ворожих розташувань. З них можна читати, як з книги.

Погляди — очі усіх бійців тут, біля неї. Очі цілого аеродрому це — вона. І вона, як очі, веде волю, розум і відвагу кожного літуна. Паперові очі крицевого літака — карта. Карта розвідного аеродрому — очі війни.

Боець, що не знає її — сліпий.“

Красива штабна карта, дійсна таємниця для Ю. Смолича, що очевидно погано знається на елементах військової справи, стала, як бачимо, організуючою силою. Це вона дає надхнення, волю

до боротьби і т. інш. Отже, замість показу живих людей, прекрасних бійців авіації — фетишизування штабної карти, безсилі і політично неписьменні сентенції про взаємовідносини людини і техніки (якщо, хоч умовно, військову карту можна назвати технікою).

В тій чи тій мірі гріх Ю. Смолича помічається і в інших письменників. Так, А. Любченко у своєму нарисі „Грізні бійці наступають“ цілком правильно зосереджує увагу на питанні технічної озброєності Червоної армії. Залізна хода вимуштрованих сталевих військових коней, безмежно віддані пролетарській справі водії машин не могли не захопити письменника, але недостатня ознайомленість з Червоною армією, з тим новим, що відбувається в ній, у зв'язку з насиченням частин сучасною складною технікою, не дали письменникові змоги розгорнути ширшу картину, глибше охопити підняті в ній питання, художньо подати бодай невеличкий уривок із надзвичайно цікавого життя мотомехчастини. Письменник говорить про машини, мотори, літаки, а про живих людей надто мало, поверхово, непереконливо.

Червона армія часто-густо показується по святковому: все гаразд, люди — герої, недисциплінованих нема, техніку опанували, стріляють досконало, всі без винятку червоноармійці і начальницький склад високо політично розвинені і т. д. і т. ін. Словом, нема жодного недоліку.

Такий показ Червоної армії, лакування дійсності, на превеликий жаль, спостерігається часто і тепер.

От „зразок“ такого показу:

„Н-ська дивізія, це дивізія Донбасу. Це — озброєний Донбас. Горлівські, рутченківські, сталінські, гришинські, алчевські, кадіївські шахтарі, константинівські, риківські, крामаторські, алчевські, макіївські, маріупольські металісти — це червоноармійці і начсклад Н-ської дивізії. Отой командир чоти, що купатиметься з нами другого дня проти крейдяних гір — робітник вальцівного цеху у Рикові, а батько його машиніст Луганського депа; той веселий вартовий по роті,

який не спав день і не спатиме ніч — шахтар зпід Попасної, той командир рою, що може писати вірші, але не хоче писати „комічних“ фейлетонів, на які є попит у дивізійній газеті, працював на підйомній машині в шахті і коротко сказати, мало не кожен червоноармієць, командир, політрук, є робітник Донбасу, або хоч колгоспник з того ж таки Донбасу.

Цей зліт робітничого класу України дає також добірне військо. Коли червоноармійська частина в самих трусах іде колоною купатися — це іде засмаглий, мускулястий, еластичний цвіт землі“.

Мова йдеться про 80-ту стрілецьку дивізію. Вона має колосальні досягнення в усіх галузях бойового і політичного готування, вона домоглася першого місця в Червоній армії в стрілецькій справі, дивізія має оцінку „досконало“ в засвоєнні програми політичного навчання. М. Йогансен правильно говорять, що дивізія Донбасу, як і вся робітничо-селянська Червона армія, є „мускулястий, еластичний цвіт землі“. В Червоній армії зібрані кращі представники трудящих. Про Червону армію не можна писати без захоплення. Не погано почав М. Йогансен. А далі?

„Кажуть, що художник повинен давати живих людей. Мені дуже хотілося б показати вам трьох інструкторів подиву, різних, як небо й земля, і однакових, як число шпал у них на петлицях, червоноармійця першого взводу третьої роти такого то батальйону, такого то полку, командира запасу з бородою, писаря, що пише вірші, командира, помкомполку по політичній частині і декого з вищого комскладу“.

Ми охоче віримо, більш того, ми знаємо, що інструктори подиву і червоноармійці першого взводу третьої роти і командир запасу з бородою заслуговують на те, щоб їх показати. Але навряд чи захотіли б от самі інструктори подиву і червоноармійці, щоб про них говорили таким „солоденьким“ тоном.

„Я більше розповідаю — пише далі М. Йогансен — про показову сторону роботи в дивізії. Культурбота поставлена неважно. Головний бібліотекар — фігура сонна й некомпетентна. Є й ще де що, чого я почасти не бачив, почасти (я ж сторонній глядач) не маю компетенції критикувати.

Та коли заходить новий комдив, обличчя прояснюються. У всіх є радісна певність, що з ним дивізія вийде на перше місце.

Ми ідемо бором на станцію і в міру того, як віддаляємось від дивізії, вона знову виростає в перспективі, як грізне, точне, сталеве ціле. Маленькі, ще не вичищені плями, зникають і застається тільки стемнаблискучий метал, як сине дуло гвинтівки...“

Отже, крім „сонного і некомпетентного бібліотекаря“ Йогансен нічого не бачив, бо він просто „сторонній глядач“. Загалом, нарис М. Йогансена про дивізію Донбасу не поганий. Він кращий од багатьох річей, що давалися про частини. Але і в цьому кращому творі відчувається безпорадність письменника, коли він підходить до конкретних питань життя і роботи частини.

Партійна організація Червоної армії керується чітким настановленням 3-ї всеармійської наради секретарів осередків:

„За умов величезного розмаху будівництва соціалізму в нашій країні, загостреної класової боротьби, загрози нападу імперіалістів на нас та у світлі нових завдань, поставлених перед Червоною армією технічним її озброєнням, усі досягнення нашої партполітроботи все ще недостатні, а хиби цілком неприпустимі.“

Лакування, прикрашування дійсності шкідливі. Вони розмагнічують, послаблюють волю до боротьби. Червону армію треба показувати такою, яка вона є — класово-злютованою, з її велетенськими досягненнями, але й з недоліками, з її боротьбою за опанування нових і нових висот бойового і полі-

тичного готування, але і з тими хибами, що є в повсякденній роботі партійної організації начскладу, червоноармійців.

Українська військова округа здобула в 1933 р. першість у Червоній армії. Проте, Реввійськрада округи, політична управа і вся партійна організація не заспокоюються ні на хвилину, бо вимоги ось-удень складнішають і тому сьогодні треба працювати краще, ніж учора, а завтра — краще, ніж сьогодні.

„Обстановка 1934 року пред'являє до нас велетенські вимоги. Треба пам'ятати, що ми стоїмо на дуже відповідальній дільниці оборони Союзу. Наша країна, безперечно, безповоротно, остаточно перемогла. Нашу країну веде до дальших перемог Центральний комітет партії, на чолі з великим вождем партії та робітничого класу всього світу тов. Сталінім.

Ми, армійські більшовики і наш український загін армійських більшовиків, цілком упоралися торік з цілою низкою найсерйозніших завдань у найскладніших умовах. І від цього ми жодною мірою не повинні зарозумітися. Є, товариші, у нас цілий ряд недоладностей. По них треба серйозно бити. Треба підіймати маси і змобілізувати їх на виконання завдань, поставлених перед нами любимим вождем нашої армії тов. Ворошиловим“ (Якір. З доповіді на 9-ій окружній партконференції).

Така більшовицька настанова. Письменник повинен зрозуміти, що досягнення треба розглядати завжди в світлі тих завдань, які стоять перед Червоною армією, а коли так, то треба давати такі твори, які б закликали і мобілізували бійців і начсклад до ще більших темпів і якості роботи, до ще настійнішої боротьби за нові показники в бойовому і політичному готуванні.

Надзвичайно велике значення має правильний показ організуючої ролі партійної організації, начальницького складу. Партійна організація Червоної армії — один із передових загонів нашої більшовицької партії. Це яскраво показала чистка. Начальницький склад

наш виріс, набув знаннів. Ми його любимо і цінімо.

Одначе, навряд чи хто погодиться, щоб замість художнього відображення тієї дійсно героїчної роботи, що провадиться партійною організацією і начальницьким складом, замість показу дійсності, з партійця і командира малювалося „ікони“. А між тим у багатьох творах цивільних письменників і таке є.

Рекорд у цьому побив Горенко—автор халтурних і політично шкідливих, куркульських збірок оповідань „Зламана воля“, „Вдруге народились“ і „Переможець“. У нього командир завжди „лагідно посміхається“, „ласкаво звертається“, очі у командира блакитні — сийво розкидають, командири завжди на декілька хвилин замислюється, і потім, як аматор з просвітянського драматичного гуртка, раптом починає говорити „з чувством, толком, расстановкой“. Персонажі Горенківських творів—командири зовсім не схожі на наших командирів—нових, бадьорих, сміливих, класово свідомих, саме людей, у яких є свої слабості, почуття, бажання. У Горенка вони манекени. Про Горенка може б і не варто було згадувати, коли б його „твори“ не лежали ще подекуди на полицках у бібліотеках.

У Червоній армії нема жодних суперечностей між класовим складом і класовим завданням. Червоноармійці і начальницький склад—діти одного класу, однаково зацікавлені в зміцненні обороноспроможності своєї соціалістичної батьківщини. Це основна риса, якою відрізняється Червона армія від першоїліпшої капіталістичної армії. Командир нашої армії—бойовий керівник частин, на якого партія і радянський уряд поклали величезні, відповідальні обов'язки. Червоноармійці, чи то старослужбовці, чи поповненці чудово розуміють ролі командира, цілком правильно сприймають встановлену в Червоній армії дисципліну, як дисципліну, що всім своїм вістрям скерована на зміцнення і підвищення обороноспроможності СРСР.

Взаємини поміж командиром і червоноармійцем — це взаємини людей

одного класу, що відрізняються один від одного своїми знаннями, досвідом, а тому й мають різні права. В Червоній армії нема і не може бути панібратства, „тикання“, невиконання наказу, неуважного ставлення до своїх обов'язків, бо інакше не було б дисциплінованої збройної сили пролетарської революції. Але в Червоній армії немає і не може бути недбайливості, неуважного ставлення до бійця, до його прав. А в художній літературі за зразок взаємовідносин часто й густо подається, коли командир звертається до червоноармійців на „ти“, коли старший начальник вживає „на большой“, „на ять“, „хлопці“ і т. інш. На перший погляд—це дрібниці, а на ділі—серйозна річ, бо панібратство, відсутність потрібної вимогливості з боку командира найяскравіший показник недостатньої дисципліни. Отже, показувати Червону армію так, значить говорити про неї, як про недисципліновану армію.

Особлива увага в творах цивільних письменників приділяється питанням класової суті Червоні армії, класового виховання бійців. У повісті В. Мінка „Мій земляк“, С. Ковганюка „Наталка“, в оповіданнях Галушки „Завжди наготові“, „До нового життя“, в збірці А. Пятяка „Червоні казаки“ та в інших творах, в різних варіаціях говориться про перевиховання червоноармійця одноосібника на колективіста, про боротьбу в Червоній армії з класово-ворожими впливами, що іноді проходять до казарми, про взаємини частин з місцевим населенням. Інтерес до цих питань цілком законний і зрозумілий. Писати про Червону армію, не показуючи її, як класово-з'єднаного колектива, як великої школи політичного виховання—значить лити воду на млин прибічників класово-ворожого теорії Свічина, за якою:

„Біла, сіра чи червона армія — це справа смаку організатора озброєних сил. Червона міліція може бути в такий же мірі, як може бути червоний хліб“.

Про червону армію ми повинні чітко говорити, як про армію пролетарської диктатури.

Тов. Сталін у статті до 10-ої річниці Червоної армії писав:

„Перша й основна особливість нашої Червоної армії в тому, що вона є армія звільнених робітників і селян, що вона є армія Жовтневої революції, армія диктатури пролетаріату“.

„Друга особливість Червоної армії в тому, що вона, наша армія, є армія народів, армія захисту волі та незалежності нашої країни“.

„Третя особливість Червоної армії в дусі інтернаціоналізму, в почутті інтернаціоналізму, що насичує всю нашу Червону армію“.

Червона армія цілком і безсумніву надійна зброя в руках пролетарської диктатури, армія Комуністичного Інтернаціоналу, армія, повсякденно готова до боротьби з класовими ворогами.

Події, що відбулися під час конфлікту на Східньо-Китайській залізниці яскраво це ствердили. Хіба не характерні для нашої армії заяви тисяч червоноармійців і командирів, які, йдучи в бій, говорили: „Іду до бою непартійний, коли повернусь, розгляньте мою заяву про вступ до партії; якщо ж не повернуся — все рівно вважайте за комуніста“.

Червона армія активно бореться за генеральну лінію партії. Масовий вступ червоноармійців до колгоспів, боротьба за їхнє організаційно-господарське зміцнення, сотні тисяч листів до своїх рідних про боротьбу за виконання промфінплану на заводах, про виконання політично-господарських кампаній, що проводяться на селі, безпосередня участь червоноармійців і начскаду в посівній кампанії, в збиранні врожаю — все це факти, які переконливо доводять непохитну з'єднаність червоної армії навколо комуністичної партії та її ленінського ЦК.

У Червоній армії зараз 75—80% червоноармійців селян-колгоспників, майже 50% усіх бійців — комуністів і комсомольців.

Червона армія класово-з'єднаний колектив. Одначе, окремим представникам класово-ворожих сил щастить іноді пролазити до її лав. Класовий ворог розуміє, що Червона армія — є найго-

стріше знаряддя пролетарської диктатури, і тому намагається послабити її боєспроможність с різними шляхами впливати на окремих червоноармійців.

Класова боротьба, що точиться в усій країні, має певний відбиток і в армії. Показати, як переборюється в Червоній армії класово-ворожий вплив на окремих найменш стійких червоноармійців, глибоко відобразити в художній формі процес класового зросту бійця і роль у цьому партійної організації і начальницького складу, комсомолу — надзвичайно відповідальне завдання.

Як же воно розв'язується?

Більшість письменників правильно розуміє і чітко відображає питання класової суті Червоної армії. Одначе характеристичне є те, що письменники часто-густо обминають гострі питання, а коли і говорять, то надто загальними, резолютивними фразами, не показуючи глибокої діалектичності процесу зростання класової свідомості бійця-селянина.

Візьмемо повість Мінка — „Мій земляк“. Замість того, щоб показати, як на базі наших величезних успіхів соціалістичного будівництва зростає класова свідомість бійців, як партійній організації доводиться переборювати дрібнобуржуазну психологію вчорашнього одноосібника, що, ставши колгоспником, ще не звільнився цілком від неї, Мінко лише констатує факти. Внутрішньої динамічності в повісті занадто мало, і від цього вона губить свою цінність, стає трафаретною, поверховою.

За Мінком виходить, що досить людину добре поагітувати, і в неї зразу вивітрюється вороже ставлення до колективізації, хоч перед тим згадувалася „дідова праця“, яка „дала змогу бути господарем“. Зміст повісті Мінка такий: приходить до чистини молодий червоноармієць, який вороже ставиться до соціалістичної перебудови села. Куркульський вплив на нього надто сильний. Червоноармієць цурається товарішів. Отруєний ядом антисемітизму, він призириливо ставиться до червоноармійців — євреїв. На пропозиції всту-

пити до колгоспу він відповідає агітацією за одноосібне господарство. І раптом — волею автора, той самий червоноармієць не тільки вступає до колгоспу, але й не їде у тимчасову відпустку, одержану ним у зв'язку з тяжкими родинними обставинами.

Все це абсолютно не обгрунтовано. Замість глибокого художнього показу дійсності — загальні, поверхові, не переконливі фрази.

Показ Червоної армії без показу партійної організації та її велетенської роботи, без показу зразковості партійців і комсомольців у бойовому і політичному готуванні — „безхребетний“ показ, який не може дати дійсного уявлення про озброєні сили пролетарської революції, нічому і нічого не навчить і не виховає.

На жаль, саме такий показ Червоної армії без партійної організації — не виняток. У того ж Мінка в повісті „Мій земляк“ партійна організація показана лише в окремих місцях і то так, між іншим (не зручно не сказати), комсомолу зовсім не видно. Теж саме в оповіданнях Ковганюка, в творах Галушки про сучасну армію (Збірка „Перший раз на чоті“). Не можна ж вважати за показ виховної ролі та роботи комсомолу в Червоній армії того, що подає Д. Галушка в своєму оповіданні „Сливи“. За Галушкою комсомольці Сенька і Прокіп виховують „несвідомого“ симулянта і злодія Дмитра Яковенка тим, що прив'язують його до дерева, а потім замовчують Дмитрів злочин. Автор подав Дмитра, як позитивного героя, а вчинок Прокіпа і Сеньки, як зразок.

Невиразно, політично неправильно показаний і комсомол в повісті Галушки „До нового життя“. Тодось — куркулів небож, приховує 125 пудів хліба. Але в справу встрає комсомолка Лідка — відбувається дві-три зустрічі з комсомолом і той самий Тодось негайно позбувається всіх дрібнобуржуазних властивостей і стає робітником.

— „Знаєш що, катай до нас на завод, після служби. Хай він здохне, твій дядько, вкупи зі своїм Сірком“.

Так говорить комсомолка Лідка. У Тодося „трішки закружилася голова, очі зажеврили веселими вогниками“... І Тодось вирішує:

— Добре. Відбуду маневри і тоді до вас, на завод.

Галушці можна простити таку жалтуру лише тому, що це перші його твори. Останні його роботи свідчать про серйозний зріст, про те, що „Перший раз на чоті“ — давно пройдений етап. Але не говорити про цю збірку ажніак не можна.

За „зразок“ нерозуміння суті Червоної армії та її основних рушійних сил є збірка оповідань і новел П. Нечая „До бою готуйсь“. Збірка вийшла друком уже 1933 р. Письменник намагається показати Червону армію в різних умовах маневрів. Написано багато, але так безбарвно, сухо, казенно, нудно, що жалкуєш і втраченого паперу і особливо читача (щоправда, навряд чи хто дочитає збірку бодай до половини).

До того ж, і це головне, в збірці Нечая є чимало неправильних, політично-шкідливих тверджень.

Чому так сталося? Тому, що П. Нечай не знає, не розуміє глибоко завдань Червоної армії. За маневровими дрібницями, за тим, які очі у командира, не побачив основного — маси бійців, партійної організації, що веде за собою ці маси, не побачив більшовика командира, політробітника, не зрозумів, чому маневрові бої так насичені героїкою.

Червона армія сильна своїми зв'язками з трудящими.

Про взаємини частин з шефами — робітничими організаціями і підшефними колгоспами є досить літератури. Одначе, і тут часто-густо спостерігається поверховість, нерозуміння основного, що шефство є величезний чинник класового виховання бійців. Часто-густо все зводиться до романтичних пригод червоноармійця чи командира. За яскравий приклад такого поверхового, вульгарного висвітлення зв'язку Червоної армії з трудящими є оповідання С. Ковганюка „Наталка“. Зміст

оповідання такий: частина з місяць „чагає“ на Поділлі, червоноармійці зустрічаються з Наталкою Береговою, „шефство“ над якою бере Дацько. Конфлікт і двобій з парубком Паньком. Зрештою щасливе одруження і Наталка „повним, сильним контральтом“ виголошує промову для червоноармійців.

Оповідання спочатку і до кінця штучне, поверхове. Для Ковганюка нема маси червоноармійців і селян, відсутня класова боротьба на селі — все закрито пригодою Дацька і Наталки. Червона армія потрібна була Ковганюкові лише для того, щоб створити особливий фон для своїх героїв. І вийшло, що маневри організовані спеціально для зустрічі Дацька і Наталки. А між тим сюжет взято цікавий. У руках художника його можна було розгорнути в цікаву і досить широку картину.

У статті тов. Сталіна про основні особливості Червоної армії чітко підкреслено:

„сила нашої армії в тому, що вона виховується з першого ж дня свого існування в душі інтернаціоналізму“

Це питання зовсім недостатньо відбито в художній літературі. Глибокого змістовного показу інтернаціональної суті Червоної армії не дав ще жодний письменник. Спроба поставити питання була у Мате Залки в його оповіданні „Додаток до статуту стрілецької справи“. Ми згадуємо про цей твір тому, що він вийшов лише українською мовою в київській збірці „Стоїмо на варті“. М. Залка в своєму оповіданні наробив безліч політичних помилок, але основна з них — це абсолютно неправильний показ частин і бійців, політично шкідливе тлумачення інтернаціональних обов'язків Червоної армії. Курсант полкової школи Юхим Голдобін занотував у своєму зошиті лекцію інструктора політвідділу. Серед занотованого особливу його увагу прикував такий абзац:

„... Мета всякого бою — зламати боездатність ворога або остаточно знищити його. В цій процесі головне вогонь. Кожен червоноармієць пови-

нен знати, що в рядах ворога, чиї міста ми здобуватимемо, буде чимало нашого брата, одягненого неволею в мундир капіталістичної армії. Отже, нам, червоноармійцям і командирам, в запалі бою не треба забувати, що ми — солдати пролетарів усього світу...“

Цей абзац справедливо викликає у Юхима нерозуміння.

„— Як це так — глибоко зідхнувши, спитав він сам себе, і, хоч в ленінському наметі стояла прохолода, кілька разів обтер носовою хусточкою свого вогкого лоба.

— Ото така штука.

Скоса подивився на свою стрілецьку відзнаку і поруч побачив другий значок із знайомими багатозначними літерами „КІМ“.

„— Ось де суперечність — подумав він, але через те, що в цю мить пролунав сигнал на обід, він не встиг довести своєї думки до кінця“.

З приводу цієї „суперечності“ в полковій школі і навіть у цілому полку розгорається триденна дискусія, причому політичний відділ бригади в справу не втручається (хай хлопці подискутують), а чекає, що вийде з тієї дискусії. Питання розв'язує комзводу Митрофанов, але настільки непереконливо, що у читача мимоволі залишається недостатнє розуміння інтернаціональних обов'язків бійця.

Трапилося так тому, що Залка надто спростив питання, зовсім нічого не сказав про суть класової боротьби, про класову відмінність Червоної армії від армій капіталістичних країн. Між тим цілком зрозуміло, що показати інтернаціональне значення і суть Червоної армії аж ніяк не можна не заглибившись у марксо-ленінське навчання про класову боротьбу, про війну та армію. М. Залка звів питання на звичайний додаток до стрілецького статуту і на цьому зіврався.

За М. Залкою значок стрілецької відзнаки і значок „КІМ“ — це суперечність. Між тим кожний піонер тепер знає, що саме належність до Кіму,

звання члена ленінського комсомолу вимагає особливо старанного ставлення до роботи, більшовицької боротьби, до опанування стрілецької справи, техніки.

Так, у бою з класовими ворогами комсомолец зустрине „чимало нашого брата, одягненого неволею в мундир капіталістичної армії“. Тому братові ми скажемо, за що бореться Червона армія, ми вимагатимемо, щоб він повернув зброю проти нашого спільного ворога, проти світової буржуазії, але коли той брат стане зброєю класового ворога, то тоді він сам наш ворог і, як з ворогом, з ним зустрінеться комсомолец, що носить і снайперський значок і значок Кіму.

IV

Отже, як бачимо, дійсно художня література заборгувала Червоній армії. Мова йдеться не тільки про те, що такої літератури мало. Художня якість її на дуже низькому рівні. Ми згадували тут твори Галушки, Мінка, П. Нечая, М. Йогансена, А. Любченка та інших. Серед цих творів нема жодного, який би задовольнив бодай мінімальні вимоги. Гола, суха схема, довгі, нудні реляції, відсутність свіжих образів, хронологічний виклад ходу подій, а не показ Червоної армії на яскравих живих прикладах армійської дійсності.

Краще з літератури про Червону армію — це „Тимчасовий виконавець обов'язків“ П. Панча, „Танк“ А. Любченка, „Червоні казаки“ А. Патяка, „Відвага“ І. Дубинського. В цих творах ставляться уже деякі проблеми, глибше, змістовніше, політично правильніше і художньо переконливіше показуються надто важливі сторони життя і роботи Червоної армії.

П. Панч у своєму оповіданні „Тимчасовий виконавець обов'язків“ (журнал „Червоний шлях“ № 11-12) на фоні складних маневрових дій мотомехчастин показує, як потрібні сучасному командирові Червоної армії культура, високі технічні знання, воля. Чванюкуватий тимчасово виконуючий обов'язки командира загону запасник приводить

частину до розгрому, і якщо цього не трапляється, то в цьому заслуга нового командира — більшовика комісара. Яскраво, переконливо показаний „тимчасовий виконавець обов'язків“, яскраво подані інші фігури і, що найголовніше, глибоко і художньо правдиво показана сама армія реконструктивної доби.

Ми далекі від того, щоб новий твір П. Панча про сучасну Червону армію оголошувати за зразковий. Він має чимало і посутних недоліків, але все ж це серйозний крок уперед, свідчення того, що письменник, коли захоче, може дати дійсно широке художнє полотно про сьогоднішню, а не вчорашню, армію.

Яскраві, соковиті фарби взяв для свого нарису „Танк“ (надруковано в журналі „Знамя“) і А. Любченко. Це вже не „грізні бійці наступають“, не схематичний виклад свого враження від мотомехчастини, а широкий, розгорнутий, художньо-переконливий показ одного з цікавих епізодів — боротьби Червоної армії за опанування техніки.

„Тимчасовий виконавець обов'язків“ і „Танк“ — це твори, що доходять до читача, хвилюють його, виховують, кличуть до впертої, більшовицької боротьби за опанування нових висот бойового і політичного готування.

Я. Качура взяв людей і факти з 96-стрілецької дивізії. Письменник розгорнув широку картину соцзмагання і ударництва в Червоній армії, художньо довів, що робота червоноармійця і командира — це не парадні виступи, а серйозна і важка робота.

Серед творів про сучасну Червону армію, що вийшли останніми часами, звертають на себе увагу „Червоні казаки“ А. Патяка і „Відвага“ Дубинського. Обидва письменники не погано знають армію, беруться за актуальні теми і подають їх не погано. Чого бракує А. Патяку та І. Дубинському — так це культури слова, мови. І „Червоні казаки“ і „Відвага“ значно виграли б, були б дійсно високими своєю художністю творами, як би автори ґрунтовніше попрацювали над своїми речами.

На „Червоних казаках“, „Відвазі“ досить сильно відбита ще печать публі-

чистики, і значно знижує їх художню вартість.

Ми не говоримо про інші гріхи „Червоних казаків“ і „Відваги“, яких не мало. Проте, вражіння від цих творів таке, що вони кладуть собою початок фундаментальної праці над художнім відображенням сучасної Червоної армії — і в цьому їхня цінність.

Декілька слів про поезію. Заборгованість поетів перед Червоною армією особливо велика.

Ми не будемо говорити про поезію, що відображає громадянську війну. Там чимало є прекрасних речей, хоч багато чого треба переглянути і переоцінити. Мова йдеться, зокрема, про „Червону зиму“ В. Сосюри, яка на нашу думку, не зовсім заслуговує на ті дифирамби, що їй аж до останнього часу співала критика, призивши її в розряд класичних творів. „Класичність“ „Червоної зими“ походить, очевидно, з того, що це був перший і, безумовно, кращий від інших твір про героїчну боротьбу на фронтах громадянської війни. Але в ній досить багато і серйозних зривів ідеологічного порядку. Основне — „Червона зима“ не мобілізує, не насичує почуттям відповідальності за справу революції, а по інтелігентському розмагнічує, відвертає читача від загальної пролетарської справи в бік дрібних індивідуальних переживань. І це походить не від того, що „Червона зима“ — глибоко ліричний твір, а від того, що В. Сосюра дивиться на революційну боротьбу крізь призму свого власного, дрібнобуржуазного я.

Та про це іншим разом. Безперечно одне — героїка громадянської війни в поезії знайшла деяке відображення, часом досить сильне і глибоке (поезії П. Тичини, І. Кулика, Я. Городського, Л. Первомайського, М. Терещенка).

Цього ми аж ніяк не можемо сказати про сучасну Червону армію. Аж до останнього часу вона не привертала до себе уваги поетів. І лише 1932-33 р. р., коли позначився загальний поворот літератури до питань оборони країни, поети заговорили про сучасного бійця і командира, про героїку буднів Червоної армії. Окремі речі Л. Первомай-

ського, Я. Городського, М. Шеремета, П. Усенка, С. Крижанівського, написані уже 1933 р., знаменують собою серйозне зрушення уваги радянських поетів до Червоної армії. Проте, це лише початок. Широких полотен ще нема. Нема і реального показу велетенської роботи, що її провадиться в частинах. Тематика поки що не виходить із загальних тверджень про завдання оборони країни та ролі в ній Червоної армії. Навіть М. Шеремет, який останнього часу черпає матеріал для своєї творчості майже виключно з Червоної армії, не спромігся ще дати поезій, які б високохудожньо відображали конкретне, реальне, барвисте і змістовне життя червоної казарми, боротьби на складі і червоноармійців за генеральну лінію партії, за виконання складних завдань бойового і політичного готування. Вірш про Цалікова та інші — це лише перші ластівки, перші спроби говорити в поезії про сучасну червону армію по новому.

Особливо незручно повинні почувати себе в 16 роковини Червоної армії радянські драматурги. Жодної п'єси про сучасну Червону армію нема. Більш того, наскільки нам відомо, ніхто навіть і не працює над цією тематикою. Тут, напевно, відіграли не малу роль теорії про те, що „сьогоднішнє розмірено чітке, дисципліноване життя Червоної армії без колізій, без боротьби не дає відповідного ґрунту для створення драматичних творів“.

Такі теорії щент розтрошені практикою братерської російської літератури. П'єси „Міжбур'я“, „Военком“ та інші досить переконливо довели, що саме життя Червоної армії дає прекрасний матеріал для драматурга.

Художня література, радянські письменники заборгували Червоній армії. В цьому нема ніякого сумніву. Але безсумнівно і те, що на ґрунті широкого розквіту радянської літератури, який стався в наслідок історичної постанови ЦК ВКП(б) з 23 квітня, широко розквітне і оборонна художня література, що радянські письменники, повернувшись лицем до питань оборони країни, дадуть найближчими часами високої своєю художньою якістю, більшовицької

твори, гідні нашої славетної Червоної армії, незламної підпори пролетарської диктатури.

Шляхи художньої оборонної творчості уже усвідомлені. Про них говорять самі письменники в привітаннях 9-й партійній конференції Української військової округи.

Шляхи усвідомлені, бажання боротися за свою соціалістичну батьківщину є — значить і твори будуть, великі, палкі, художньо високі твори!

V

Однією з серйозних гарантій того, що художня література про сучасну Червону армію буде створена, є широке розгортання масово-літературного руху в Червоній армії, зріст письменників-початківців з червоноармійців і начальницького складу.

До літератури увійшли вже з певним доробком нові сили, серед яких привертають до себе особливу увагу Рибаків, Єрмаков, Дорошенко, Тищенко, Виргун, Косарик, Стебун, Нікітін.

За ними йде друга шереха — сьогоднішні літгуртківці, що дали вже чимало непоганих творів — А. Носенко, Козарінов, М. Куриленко, Іван Засіменко, Є. Вайсфельд, Штрум, Сергєєв, А. Розен та інші.

Щільно пов'язані з Червоною армією, ці товариші зосереджують свою увагу на питаннях, що ними сьогодні живе червоноармієць і командир, на найважливіших проблемах зміцненні і підвищенні обороноспроможності країни.

Вагу і значення художньої літератури частини особливо відчували минулого року

Українська військова округа бореться за першість в Червоній армії. Начальницький склад і партійні організації частин мобілізують бійців на боротьбу за найвищі показники бойового і політичного готування. Вісім умов соцзмагання між БВО і УВО, затверджені тов. Ворошиловим, — це вісім складних, серйозних вимог. Соцзмаганням широко охоплюються маси бійців і начккладу. Життя кипить, бує ударною працею, рекордами, безаварійністю, організованістю, залізною дисципліною.

Все це захоплює молодого червоноармійського письменника.

„Взять висоту 150“ — таке гасло висуває командування округи, партійна організація. З більшовицьким запалом і пристрастністю підхоплюють це гасло червоноармійські письменники, поети. В нарисах, віршах, новелах, оповіданнях показується жива людина — червоноармієць і командир, відображається напружена робота партійної організації, плямується неорганізованість, нечіткість, найменший прояв ледарства, неповоротливості.

Художнє слово ставиться на службу бойовому і політичному готуванню частин. Але воно не замикається в рамки частини, чи окремих завдань стрілецької справи, тактики, політнавчання.

Ми маємо чимало прикладів, коли, відштовхуючись від конкретних завдань, що стоять перед частинами, червоноармійські письменники-початківці підносять ці завдання на велику принципову височину, даючи художні, емоційно насичені твори.

Тов. Ів. Вирган — вчорашній червоноармієць-венітник пильно стежить за роботою авіації. Досягнення частин великі, але завдання ще більші. Вирган бореться за здійснення їх віршем „Літайте літаки“.

„Не марно клас,
Із міст і із колгоспів
Послав найкращих вас
в пілоти літунів,
надавши право вам
на мужність і дорослість,
довіривши країну боронить“.

Показавши в яскравих фарбах веле-тенське соціалістичне будівництво нашої країни, т. Вирган говорить:

.....

„А краю шир яка!
А відстані які!
Десятки довгих діб
Гуркочуть поїзди,
Що літаки беруть
За декілька годин.
І не тільки це —
Грозить щодня війна.
Літайте літаки,
І низом, і горою,
Хай безздатність
Вироста щодня,
Машини справні щоб,
Щоб вивірена зброя“.

Боротись за високі показники бойового і політичного готування не можна без невтомної боротьби за збереження зброї, бойових машин, без уважного, любовного, ставлення до кожної деталі мотору. Це прекрасно розуміє т. Г. Нікітін. І саме в цей бік скеровує свою увагу.

В оповіданні „Такое не забывается“ він показує зразкового водія бойової машини Стася. На прикладі Стася Нікітін виховує сотні бійців мотомехчастин.

Зміст оповідання такий: у складних умовах зимових тактичних навчань танк Стася відстав. Стась залишився один на полі; холод, хуртовина — тягне до тепла, і село недалеко. Але Стась відкидає цю думку — він залишається біля танка.

„А где то глубоко в самом темном уголке сознания копошился надоедливый зудливый такой червячек: оставить машину... уйти, чтобы не замерзнуть... чтобы не застыло, как мотор, сердце. Но нет. Сердце горячей вихрястой пурги и ей его не остудить, не захлеснуть горячих мыслей.

— Нет. Никогда [не бывает] тому. Не оставлю машину, умру вот тут вместе с ней, а не оставлю, — кричал в снежный водоворот, и глух его голос в свисте и хохоте разыгравшегося февраля.

Были впусившие в себя холод кости. Стучали зубы и плотно к зубам прижались губы, посиневшие и отвердевшие. Одолевала дрема.

Но спал он мгновение. Мысль разрушала заманчивые мирные сны, разбивала их, как ветер наметавшиеся сугробы, засыпал снова, и снова чудесные видения и бесконечная голубая тишина.

— А машина... — вскрикивал отчаянно и опять рушилось все и кругом хохотал взвизгивающий ветер...

К исходу суток, когда уже улеглось снежное море, был найден водитель машины тов. Стась. Радость хлынула через край и готова была теплом своим растопить необозримые пространства снега и зажечь в небе солнце.

Стась не сдался, не ушел с поста, не оставил свою боевую машину. Стась не уйдет из боя. Иначе поступить Стась не мог — он коммунист, он лучший ударник“.

Г. Нікітін і Ів. Вирган — початківці, що зростають швидкими темпами. А таких не мало. Це величезне досягнення Червоної армії, оборонної художньої літератури. Це досягнення і всієї радянської літератури, бо Вирган, Нікітін, Дорошенко і десятки інших зросли за активної допомоги кваліфікованих радянських письменників.

Але вони могли б зростати більшими темпами. Більшою могла б бути кількість командирів та червоноармійців, що активно увімкнулися до літературної роботи. В роботі з червоноармійськими письменниками початківцями літгуртками, поруч великих досягнень чимало серйозних, присутніх недоліків.

Завдання радянських письменників, завдання всіх, кого поставила партія працювати на відповідальній ділянці художньої літератури, добитися протягом найближчого часу такого стану, щоб створити найсприятливіші умови для художнього росту командира і червоноармійця, для ширшого розвитку масового літературного руху в частинах.

Спільними силами кваліфікованих радянських письменників і червоноармійських письменників-початківців художня література про сучасну Червону армію буде створена. В цьому немає не може бути жодного сумніву.